

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra**

Eglės Bakšytės,
V kurso, civilinės ir verslo teisės
studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Draudimo piktnaudžiauti teise samprata ir šio draudimo pažeidimo
pasekmės civilinėje teisėje
Concept of Prohibition of Abuse of Rights and the Consequences of a
Violation of This Prohibition in Civil Law**

Vadovas: lekt. Andžej Maciejewski

Recenzentė: dokt. Miglė Žukauskaitė - Tatorė

Vilnius

2021

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame darbe analizuojami pagrindiniai piktnaudžiavimo teise sampratos aspektai. Pateikiama 2018-2020 metų Lietuvos teismų praktikos analizė. Atskleidžiami piktnaudžiavimo teise padariniai civilinėje teisėje, bei apibūdinama, kokią vietą draudimo piktnaudžiauti teise principas užima Lietuvos teisinėje sistemoje.

Raktiniai žodžiai: piktnaudžiavimas teise, subjektinė teisė, civilinė atsakomybė, teisių įgyvendinimas.

This work analyzes the main aspects of the concept of abuse of rights. An analysis of Lithuanian court practice between 2018 – 2020 is presented. The consequences of abuse of rights in civil law are revealed and the place of the principle of Prohibition of Abuse of Rights in the Lithuanian legal system is described.

Keywords: abuse of rights, subjective rights, civil liability, enforcement of rights.

TURINYS

ĮVADAS	2
1. DRAUDIMO PIKTNAUDŽIAUTI TEISE ISTORINĖ GENEZĖ	5
1.1. Piktnaudžiavimo teise teorijos susiformavimo prielaidos	5
1.2. Piktnaudžiavimo teise sampratų įvairovė.....	10
1.2.1. Kontinentinės teisės tradicijos valstybių teisinėse sistemose	11
1.2.2. Bendrosios teisės tradicijos valstybių teisinėse sistemose	16
1.2.3. Lietuvos teisinėje sistemoje.....	21
2. PIKTNAUDŽIAVIMO TEISE IDENTIFIKAVIMAS	22
2.1. Draudimas piktnaudžiauti teise Lietuvos civilinėje teisėje	22
2.1.1. Draudimo piktnaudžiauti teise principo santykis su bendraisiais teisės principais	23
2.1.2. Piktnaudžiavimo teise ir delikto santykis	26
2.2. Draudimo piktnaudžiauti teise ypatumai civiliniuose teisiniuose ginčiuose.....	29
2.2.1. Kylančiuose iš nuosavybės teisinių santykių.....	29
2.2.2. Sutarčių teisės srityje	32
2.2.3. Kylančiuose iš juridinio asmens veiklos	35
2.2.4. Civiliniame procese	38
2.2.5. Kitose civilinių teisinių santykių srityse.....	45
3. SANKCIJŲ TAIKYMAS DRAUDIMO PIKTNAUDŽIAUTI KONTEKSTE.....	47
3.1. Civilinės atsakomybės taikymas	47
3.2. Teismo atsisakymas ginti piktnaudžiavusio teise asmens subjektinę teisę.....	49
IŠVADOS.....	52
LITERATŪROS SĄRAŠAS	54
SANTRAUKA	61
SUMMARY	62

IVADAS

Nagrinėjamos temos aktualumas. Kiekvienos valstybės teisinėje sistemoje svarbiausias vaidmuo tenka žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių užtikrinimui. Tačiau reikia nepamiršti, jog kiekvienas žmogus yra visuomenės dalis, taigi žmogui suteikiama teisių bei laisvių apimtis nėra absoliuti. Kartu su suteikiama teise visuomet egzistuoja ir pareiga. Pareiga asmeniui naudotis jam suteiktomis teisėmis taip, kad nebūtų pažeistos kito asmens teisės bei teisėti interesai, o tuo pačiu ir nepaneigta pati teisės esmė – naudotis teisėmis, siekiant teisėtų tikslų. Remiantis Lietuvos teisės doktrina, būtent toks yra Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – Civilinis kodeksas, CK) 3.137 straipsnio 3 dalyje įtvirtinto draudimo piktnaudžiauti teise tikslas – užtikrinti tinkamą Civilinio kodekso normų įgyvendinimą, teisės saugomas vertybes ir užkirsti kelią nepagrįstam bylinėjimuisi teismuose.

Atkreiptinas dėmesys, jog piktnaudžiavimas teise Lietuvos teisės sistemoje, galimas iš esmės bet kurioje jos srityje. Draudimo piktnaudžiauti teise principo įtvirtinimas Civiliniame kodekse suponuoja, kad principas gali būti taikomas universaliai. Tai rodo šio principo svarbą ir reikšmę Lietuvos teisinei sistemai. Atsižvelgiant į tai, manytina, kad šiam principui tiek teisės doktrinoje, tiek teismų praktikoje skiriama per mažai dėmesio. Analizuojant teisės doktriną, matyti, kad vis dar trūksta mokslinių darbų, kurie pateiktų išsamesnę minėto instituto analizę teoriniame lygmenyje. Teismų praktikoje draudimas piktnaudžiauti teise, kaip atskira teisinė konstrukcija, taip pat sutinkamas tik išimtiniais atvejais. V. Mikelėnas dar 1996 metais, viename iš savo straipsnių, kuriame kaip tik ir buvo analizuojama piktnaudžiavimo teise samprata teigė, kad „*Lietuvos teisėje pakanka normų, įgalinančių teismą taikyti piktnaudžiavimo teise institutą*“, tuo pačiu apgailestaudamas, kad tuo metu teismų praktikoje tai nebuvo daroma ir vildamasis, kad „*Situacija turėtų iš esmės pasikeisti priėmus naująjį civilinį kodeksą, nes jame piktnaudžiavimo teise institutas įtvirtintas labai aiškiai*“ (Mikelėnas, 1996, p. 13).

Žvelgiant iš šiandieninės perspektyvos, matyti, kad net ir praėjus ne vieneriems metams po naujojo Civilinio kodekso priėmimo, draudimo piktnaudžiauti teise, kaip atskiro teisės instituto taikymas teismams išlieka problematiškas, vengiama jį taikyti, apsiribojama nuoroda į straipsnį arba jis taikomas šalia bendrųjų teisės principų. Atsižvelgiant į tai, kad piktnaudžiavimo teise instituto reikšmė Lietuvos teisinėje sistemoje nekvestionuotina, šiame darbe suformuluotos išvados turėtų padėti atskleisti, į ką reiktų atkreipti dėmesį, kalbant apie minėto instituto aiškinimą ir taikymą teismų praktikoje.

Šio darbo tikslas. Atskleisti draudimo piktnaudžiauti teise sampratos turinį. Įvertinti šio draudimo tikslingumą bei už jo pažeidimą taikomų sankcijų efektyvumą Lietuvos teismų praktikoje.

Tiksliui pasiekti keliami šie uždaviniai:

1. Palyginti teorinius, užsienio šalių ir Lietuvos teisinėje sistemoje įtvirtinto draudimo piktnaudžiauti teise sampratos aspektus;
2. Nurodyti esminius teisinio reglamentavimo skirtumus Lietuvoje ir kitose užsienio valstybėse;
3. Išanalizuoti aktualią teismų praktiką, išryškinant priežastis, lemiančias draudimo piktnaudžiauti teise kaip atskiro instituto civilinėje teisėje taikymo ir atpažinimo problematiškumą;
4. Apžvelgti draudimo piktnaudžiauti teise pažeidimo padarinius civilinėje teisėje ir įvertinti taikomų priemonių efektyvumą teismų praktikoje;
5. Remiantis atlikta analize įvertinti draudimo piktnaudžiauti teise situaciją Lietuvos teisinėje sistemoje ir aktualizuoti būtinybę jo tiesioginiam funkcionavimui teisinėje praktikoje.

Tyrimo objektas. Šiame darbe analizuojama draudimo piktnaudžiauti teise samprata, įtvirtinta Lietuvos ir užsienio šalių teisės doktrinoje. Kadangi šio darbo tikslas yra įvertinti už minėto draudimo pažeidimą taikomų sankcijų efektyvumą, daugiausia dėmesio yra skiriama aktualios Lietuvos teismų praktikos analizei.

Tyrimo metodai. Šiame darbe iškeltiems uždaviniams įgyvendinti, naudojami šie metodai:

1. *Aprašomasis* – naudojamas atlikti mokslinės literatūros ir teismų praktikos, kurioje aprašomi ir konceptualiai pagrindžiami nagrinėjami temai reikšmingi aspektai, analizė.
2. *Dokumentinės analizės* – empirinis metodas, kurio pagalba šiame darbe yra analizuojami Lietuvos ir užsienio valstybių mokslininkų straipsniai, tiriama Lietuvos teismų praktika.
3. *Sisteminis* – naudojamas tinkamai išsiaiškinti teisinės nuostatas ir atskleisti pagrindines draudimo piktnaudžiauti teise taikymo problemas Lietuvos teismų praktikoje, skirtingų civilinių santykių kontekste.
4. *Istorinis* – pasitelkiamas atskleisti nagrinėjamo draudimo piktnaudžiauti teise sampratos turinį, kilmę ir raidą.

5. *Lyginamasis* – šis metodas darbe pasitelkiamas siekiant palyginti kaip draudimas piktnaudžiauti teise yra suprantamas ir taikomas kontinentinės ir bendrosios teisės sistemos valstybėse.

Darbo originalumas. Draudimas piktnaudžiauti teise ir šio draudimo pažeidimo teisiniai padariniai naujajame Civiliniame kodekse įtvirtinti pakankamai seniai, jau daugiau kaip prieš dvidešimt metų, tačiau nacionalinėje teisės doktrinoje vis dar trūksta išsamios analizės. Paminėti galime tik V. Mikelėno prieš 25 metus publikuotą straipsnį, tam tikri nagrinėjamos temos aspektai buvo aptariami S. Drazdausko disertacijoje. Išsamiau šiame darbe nagrinėjama tema buvo aptarta A. Brazdeikio disertacijoje prieš daugiau nei 10 metų. Galima rasti ir magistro darbų, tačiau daugelyje iš jų, kaip ir A. Brazdeikio disertacijoje, yra koncentruojamasi į piktnaudžiavimą procesinėmis teisėmis.

Atkreiptinas dėmesys, jog piktnaudžiavimo teise teorija yra labai plati ir įvairiapusiška. Ji gali būti nagrinėjama įvairiais pjūviais, žvelgiant iš skirtingų požiūrio taškų, skirtingais laikotarpiais, analizuojant piktnaudžiavimo teise pasireiškimą skirtinguose teisės srityse. Efektyvus draudimo piktnaudžiauti teise principo taikymas yra pagrindas užtikrinti tinkamą teisės sistemos funkcionavimą, todėl būtina išsami jo analizė. Atsižvelgiant į tai, skirtingai nei ankstesniuose darbuose, šiame darbe bus koncentruojamasi į civilinę materialinę teisę, daugiausia dėmesio skiriant aktualios (nuo 2018 iki 2020 metų) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Lietuvos apeliacinio teismo bei apygardos teismų praktikos analizei.

Svarbiausi šaltiniai. Šiame darbe buvo remtasi Lietuvos bei užsienio valstybių mokslinė literatūra – monografijomis, moksliniais straipsniais (V.Mikelėno, V.Bolgar, L.Tullio, A. Robillant, M.Byers, A.Mayrand ir kitų autorių darbais), vadovėliais. Šio darbo uždaviniams pasiekti, taip pat buvo lyginami Lietuvos bei užsienio šalių norminiai teisės aktai, kuriuose įtvirtintas draudimas piktnaudžiauti teise. Kadangi, draudimas piktnaudžiauti teise, kaip atskira teisinė konstrukcija, teismų praktikoje taikoma tik išimtiniais atvejais, darbe buvo aptariamos ne tik Lietuvos Aukščiausiojo Teisme, bet ir Lietuvos apeliaciniame teisme bei apygardos teismuose nagrinėtos bylos.

1. DRAUDIMO PIKTNAUDŽIAUTI TEISE ISTORINĖ GENEZĖ

Teisė – tai socialinis reiškiny, neatsiejamas nuo visuomenės, kuri žvelgiant iš šiandieninės perspektyvos užprogramuota kaitai, vystymuisi ir tobulėjimui. Bėgant metams, keičiantis istoriniam kontekstui, atsiranda ar išsivysto vis nauji teisiniai santykiai. Atsižvelgiant į tai, neišvengiamai kinta ir teisinis reguliavimas, teisinė praktika bei teisės realizavimas. Vienos teorijos tampa nebeaktualios, užleidžia vietą naujoms, modernioms teorijoms, o kitos priešingai – vėl tampa mokslinio diskurso objektu.

Tai pasakytina ir apie piktnaudžiavimo teise (pranc. *l'abus de droit*, angl. *abuse of right*, vok. *rechtsmissbrauch*) teoriją, kurios pirmosios užuomazgos siekia net senovės Romos laikus. Ši teorija sutinkama daugelio valstybių teisinėse sistemose. Nors šios teorijos išplėtojimas, taikymas ir vertinimas daugelyje valstybių gali skirtis, tačiau bendras atspirties taškas išlieka tas pats – teisė negali būti naudojama turint tikslą pakenkti, įgyvendinti teisei priešingam tikslui ar pažeisti kito asmens teises ir teisėtus interesus. Civilinės asmens teisės suteikia jų turėtojams plačias galias ir pasirinkimo galimybes jomis naudotis (Kuštrimovič, 1997, p. 44). Tačiau su teise visuomet egzistuoja ir pareiga įgyvendinti ją laikantis įstatyme nustatytų taisyklių. Deja, daugelis tai pamiršta, todėl teismų praktikoje vis dažniau matomi atvejai, kuomet asmenys savo subjektinėmis teisėmis naudojasi vedini savanaudiškų paskatų. Būtent dėl šios priežasties draudimo piktnaudžiauti teise principas ir jo praktinis taikymas šiandieniniame teisiniame kontekste įgauna dar didesnę reikšmę ir tampa ypač aktualus.

Piktnaudžiavimo teise teorija mena ilgą vystymosi laikotarpį, tačiau teisės doktrinoje vis dar lieka neatsakytų klausimų, kurie rodo, jog ši teorija, nors iš pirmo žvilgsnio ir atrodo gana aiški ir suprantama, tačiau jos sampratos atskleidimas iki šių dienų išlieka fundamentali tarpšakinė teisės mokslo problema (Judinas, 2009 cituota Brazdeikis, 2011, p. 25). Atsižvelgiant į tai, manytina, kad siekiant aiškiau suvokti šios teorijos esmę, tikslinga atsigręžti į šios teorijos kilmę.

1.1. Piktnaudžiavimo teise teorijos susiformavimo prielaidos

Romėnų teisėje, terminas „*piktnaudžiavimas*“ buvo suprantamas skirtingai, nei kad šiandien. „*Abusus*“ ar „*abusi*“ ir kiti panašūs terminai reiškė intensyvų daikto naudojimą arba visišką išnaudojimą, bet ne piktnaudžiavimą ar netinkamą naudojimą, kaip tai suprantama šiandien (Tullio, 2015, p. 12). Vieningos nuomonės ar sutarimo, kalbant apie piktnaudžiavimą teise, nagrinėjamu laikotarpiu nebuvo. Romėnų teisininkų darbuose

randamos tik piktnaudžiavimo teise teorijos užuomazgos. Štai vienas romėnų teisininkas, Ulpianas, remdamasis absoliučią teisių koncepcija, teigė, kad tas, kas naudojasi savo teise, negali būti dėl to laikomas kaltu (lot. – *neminem laedit qui suo jure utitur*) (Mingam, Duval, 1998, p. 543). Panašiai mąstė ir kitas romėnų teisininkas Gajus. Jis teigė, kad asmuo negali būti laikomas veikiantis apgaule, kai jis naudojasi savo teise (lot. – *nullus videtur dolo facere, qui jure suo utitur*) (Brazdeikis, 2011, p. 25). Minėta koncepcija neįsitvirtino, kadangi tiek minėtojo romėnų teisininko Gajaus, tiek kitų žymių to laikmečio teisininkų, kaip pvz., Celcijaus (lot. *neque malitis indulgendum est* – niekas neturėtų piktnaudžiauti jam suteiktomis teisėmis) ar Cicerono (lot. – *summum jus, summa injuria* – pernelyg griežtai taikomas įstatymas lemia didžiulę neteisybę) vėliau išsakytos mintys paneigė pirmąsias (Mingam, Duval, 1998, p. 543).

Male enim nostro iure uti non debemus – mes neturėtume piktnaudžiauti savo teise, tai šiuolaikinio draudimo piktnaudžiauti teise principo, draudžiančio įgyvendinti subjektines teises ir jomis naudotis ne pagal socialinę paskirtį, pirmtakas, įtvirtintas Gajaus „*Institutiones*“, tačiau čia pat reiktų pažymėti, kad „<...> pati idėja, jog kiekviena subjekcinė teisė turi būti įgyvendinama taip, kad atitiktų ne tik ja disponuojančio teisės subjekto poreikius, bet nepažeistų ir kitų visuomenės narių teisėtų interesų, kyla iš XII lentelių įstatymų“ (Jonaitis, 2007, p. 36-37).

Nors Romėnų teisėje piktnaudžiavimo teise pavyzdžių galime rasti paveldėjimo, šeimos teisės (pvz., piktnaudžiavimas tėvo valdžia, neduodant sutikimo vaiko santuokai), nuosavybės teisės (šeimininkas turėjo absoliučią valdžią savo vergų atžvilgiu) ar sutarčių teisės (sutartys, amoraliomis ir nesąžiningomis sąlygomis buvo laikomos niekinėmis) srityse, tačiau remiantis vien tuo, negalime teigti, kad būtent tuo metu susiformavo piktnaudžiavimo teise koncepcija.

Piktnaudžiavimas teise, kaip savarankiška teorija, gimsta XIX amžiaus pabaigoje Prancūzijoje. Pirmiausia teismų praktikoje - nuosavybės teisės srityje, o tik vėliau apie ją imta kalbėti ir teisės doktrinoje. Galima paminėti net keletą garsių Prancūzijos teismuose nagrinėtų bylų. Pirmoji, Kalmaro apeliacinio teismo 1855 metais nagrinėta byla, kurioje pirmą kartą nuosavybės teisė, kuri iki tol buvo suprantama kaip absoliuti, buvo apribota. Byloje ginčas kilo dėl to, jog namo savininkas, turėdamas vienintelį tikslą - pakenkti savo kaimynui, beveik priešais kaimyno langą pastatė netikrą kaminą, kuris turėjo užstoti kaimynui šviesą. Kadangi tuo metu nuosavybės teisė buvo suprantama kaip absoliuti, teismo sprendimas, kuriuo atsakovas buvo įpareigotas nugriauti kaminą, buvo įvertintas prieštarinčiai. Nepaisant to, Apeliacinis teismas šioje byloje pažymėjo, kad, nors nuosavybės teisė ir yra absoliuti ir leidžia nuosavybės savininkui ja naudotis savo nuožiūra,

asmeninių interesų tenkinimas yra nepateisinamas, kai daroma žala kitam asmeniui. Teismas nurodė, kad nuosavybė asmeniui yra patikėta tam, kad asmuo teisėtai ja naudotųsi, tačiau, kai nuosavybė naudojama su tikslu pakenkti kitiems, galima tai laikyti nuosavybės teisių pažeidimu (Cueto-Rua, 1975, p. 965). Kitaip tariant, šioje byloje buvo paneigtas absoliutus nuosavybės teisių pobūdis ir įtvirtinta nuostata, kad asmuo suteiktomis teisėmis turi naudotis atsakingai, nepažeisdamas kitų asmenų interesų.

Paminėtinas ir Prancūzijos Kasacinio Teismo 1915 m. rugpjūčio 3 d. sprendimas, gerai žinomoje Coquerel prieš Bayard byloje (pranc. *Coquerel vs. Clément-Bayard*). Šioje byloje, tarp kaimynų ginčas kilo tuomet, kai vienas iš kaimynų – Coquerel, toje vietoje, kurioje jo sklypas ribojosi su ieškovo – Bayard, sklypu, pastatė 15 metrų ilgio ir 1 metro aukščio medinę tvorą su maždaug 3 metrų geležiniais antgaliais, kuri trukdė ieškovui naudoti savo sklypą kaip dirižablio nusileidimo aikštelę. Atsižvelgdamas į paminėtas aplinkybes bei į atsakovo statinio ypatumus (tvoros aukštį bei geležinius smaigalius), teismas padarė išvadą, kad toks statinys negali atlikti jokios naudingos funkcijos, taigi buvo pastatytas tik siekiant sukelti nepatogumų leidžiantis dirižabliams. Kadangi atsakovas nurodė, kad tikslas buvo priversti ieškovą nupirkti jo žemę už žymiai didesnę kainą, teismas sutiko, jog asmuo, siekdamas sau naudos, nuosavybe gali naudotis savo nuožiūra. Taip pat pažymėjo, kad piktnaudžiavimo teise kontekste, toks elgesys negali būti toleruojamas, todėl įpareigojo atsakovą pašalinti geležinius smaigus ir atlyginti ieškovui padarytą žalą (Cueto-Rua, 1975, p. 981). Atkreiptinas dėmesys, kad tuo laikotarpiu konkrečios teisės normos, kuri draustų piktnaudžiavimą teise, nebuvo, todėl teismai rėmėsi Prancūzijos civilinio kodekso 1382 straipsniu, kuriame buvo įtvirtintas generalinis deliktas, t. y. teisės norma, kurioje įtvirtinta pareiga kiekvienam laikytis tokio elgesio taisyklių, kad savo veiksmais nepadarytų žalos kitiems.

Atsižvelgiant į paminėtus teismų sprendimus, aiškiai matyti, jog susiklostę teisiniai santykiai nebeatitiko iki tol vyravusio teisinio formalizmo ir teisių absoliutizmo. Galima teigti, kad teismų praktika minėtus principus modifikavo. Nors tuo metu dar nebuvo konkrečios teorijos, tačiau priešiško tradicijoms ir formalizmui judėjimas paskatino atsirasti naujam požiūriui į įvairiomis formomis pasireiškiančias tendencijas (Tullio, 2015, p. 16). Apie piktnaudžiavimą teise buvo imta diskutuoti ir teisės doktrinoje, apie tai liudija visų iškiliausių to laikmečio civilistų darbai.

Piktnaudžiavimo teise teorija buvo didelis doktrininis atradimas, tuo iškeldamas teisėje daug naujų klausimų. Ar žmogus gali būti laikomas kaltu už tai, kad naudojasi teise? Iš pažiūros atsakymas aiškus – žinoma, kad ne. Įsigilinus galime pamatyti, kad atsakymas nėra jau toks paprastas, atsižvelgus į tai, kiek prieštaravimų tarp teisės mokslininkų sulaukė

piktnaudžiavimo teise teorijos analizė. Vieni autoriai, kurie žmogaus asmenį laikė aukščiau teisės, prieštaravo piktnaudžiavimo teise teorijos koncepcijai, laikydami, kad suteiktų teisių absoliutus pobūdis yra nekvestionuotinas. Kiti, kurie teikė pirmenybę visuotiniam gėriui, matė piktnaudžiavimą teisėmis visur (Dussault, 1961, p. 119). Galima teigti, jog tuo metu vyravo du skirtingi požiūriai: 1) teisės nėra beribės; 2) teigė priešingai, kad teisė kuriama ir suteikiama pirmiausia žmogui, taigi ji yra absoliuti. Daugelis autorių tai vertino kaip dviejų skirtingų ideologijų priešpriešą, bet pvz., René Dussault teigė, kad šios dvi teorijos veikia viena kitą papildo nei prieštarauja tuo atžvilgiu, kai teisių reliatyvumas būtent ir kyla iš to, kad analogiškas teises turi ir kiti asmenys (Dussault, 1961, p. 119). Susidūrus šioms ideologijoms prancūzų doktrinos autorių nuomonės išsiskyrė.

Piktnaudžiavimas teise (pranc. *l'abus de droit*) – taip žymus to meto prancūzų mokslininkas L. Josserandas pavadino teoriją, kuri buvo plėtojama šio autoriaus darbe „Apie teisių dvasią ir jų reliatyvumą: vadinamoji piktnaudžiavimo teisėmis teorija“ (pranc. „*De l'esprit des droits et de leur relativité: Théorie dite de l'abus des droits*“ 1927). Mokslininkas laikėsi nuomonės, kad kiekvienoje teisėje galime išvelgti jos socialinį tikslą. Atsižvelgiant į tai, L. Josserandas teigė, kad asmuo piktnaudžiauja jam suteikta teise, kai peržengia ribas, ką įstatymų leidėjas turėjo omenyje kurdamas įstatymą (Josserand, 1906, cituojama Tullio, 2015, p. 17). Kitaip tariant, L. Josserandas norėjo pabrėžti, jog asmens elgesys gali atitikti subjektinės teisės turinį, tačiau tuo pat metu gali būti ir nesuderinamas su teisinės sistemos kaip visumos principais, prieštarauti teisei kaip visumai, kaip privalomų socialinių normų sistemai (Brazdeikis, 2011, p. 38).

Priešingos nuomonės buvo kitas žymus to meto Prancūzijos mokslininkas - M.F. Planiolis. Šiandien nė viena piktnaudžiavimo teise teorijos analizė negali prasidėti nepaminėjus labai individualistinės Planiolio pastabos: „*Įstatymas baigiasi ten, kur prasideda piktnaudžiavimas*“ (Planiol, 1939, cituojama Herman, 1977, p. 749). Šią mokslininko mintį paaiškino V. Bolgar, kaip reiškiančią, jog „*negalime kalbėti apie piktnaudžiavimą teisėmis, jei jomis buvo naudojamosi neperžengiant įstatymo, kuris suteikia šias teises, ribų*“ (Bolgar, 1975 cituojama Herman, 1977, p. 749). Skirtingai nei L. Josserandas, pastarojo mokslininko požiūris buvo įtakotas klasikinės individualistinio liberalizmo filosofijos. Planiolis buvo individualizmo šalininkas ir prieštaravo bet kokiai subjektinių teisių kontrolei, kadangi jam buvo nesuprantama, kaip tam tikras veiksmas vienu metu gali būti laikomas ir teisėtu, ir neteisėtu (Mingam, Duval, 1998, p. 544). Jis laikėsi nuomonės, jog visi veiksmai turi būti griežtai klasifikuojami į teisėtus ir neteisėtus. Neteisėti veiksmai sukuria atsakomybę, o teisėti ne. Atsižvelgiant į tai, atsakomybė negali kilti iš teisių turėtojo piktumo, žiaurumo ar egoizmo tol, kol jis to nedaro viršydamas jam

suteiktų teisių ribas. Tuo tarpu Josserandas prieštaravo ir teigė, kad į kodekso normas reikia žvelgti funkciniu požiūriu, t. y. valstybė turėtų sankcionuoti teisę tik tiek, kiek jos įgyvendinimas atitinka šios normos socialinį tikslą (Herman, 1977, p. 754).

Kitas Prancūzijos teisinės minties atstovas, G. Ripertas, taip pat nepritarė L. Josserando mintims. Šis autorius griežtai gynė asmens teisės absoliutizmą, kuris jo teigimu pats, savaime negali būti smerkiamas, nes yra ne kas kita, kaip tik teisinė išraiška to, ką mes vadiname sielos troškimu užkariauti valdžią ir laisvę, ir šis noras yra teisėtas (Ripert, 1929 cituojama Moyse, 2012, p. 883-884). Ripertas laikėsi nuomonės, jog neįmanoma piktnaudžiauti subjektinėmis teisėmis, kuriomis asmuo naudojasi be apribojimų. Šio autoriaus nuomone, norint nustatyti piktnaudžiavimo šiomis teisėmis egzistavimą, būtina atlikti teisių turėtojo motyvų analizę, kurios atlikti neįmanoma, nes jie yra asmeninio pobūdžio. Štai kodėl jų turėtojai gali juos naudoti be apribojimų ir vadovaudamiesi tik savo valia (Kuštrimovič, 1997, p. 46). Riperto atsakas buvo straipsnis (pranc. „*L’abus ou la relativité des droits*“ 1929), kuriame šis autorius Josserando piktnaudžiavimo teisėmis teoriją, besiremiančią subjektyvių teisių, kylančių iš visuomenės, koncepcija, įvardijo kaip griaušančią subjektyvių teisių pamatą (Kuštrimovič, 1997, p. 46).

Nekreipdamas dėmesio į minėtų autorių argumentus, L. Josserandas nepaliovė ginti savo teorijos. Laikas parodė, kad L. Josserandas buvo teisus. Teorinis ginčas tarp L. Josserando ir minėtų dviejų autorių turėjo nemažai įtakos tiek teisės doktrinai, tiek teismų praktikai. Tai buvo pagrindas atsirasti subjektyviai ir objektyviai piktnaudžiavimo teise teorijoms. Iš pradžių buvo laikoma, kad piktnaudžiavimas teise egzistuoja ir už jį gali būti taikoma atitinkama atsakomybė tik tais atvejais, kuomet asmuo savo teise akivaizdžiai naudojosi tik tam, kad galėtų pakenkti ar sukelti žalą kitam asmeniui. Tai yra subjektyvi piktnaudžiavimo teise teorijos samprata, kuri draudžia piktybinį teisių naudojimą, t. y. naudojimąsi teisėmis su tikslu pakenkti. Beveik tuo pat metu piktnaudžiavimo teise koncepcija imta traktuoti ir kaip naudojimas teise priešingam, nei ši teisė buvo sukurta, tikslui. Atsižvelgiant į tai, buvo padaryta išvada, kad kiekviena subjektinė teisė turi apibrėžtą socialinį tikslą, kurio turi būti paisoma. Subjektinės teisės įgyvendinimas prieštarauja jos paskirčiai tais atvejais, kuomet ji realizuojama neturint teisinio suinteresuotumo, visuomenei nepriimtiniu būdu ar pažeidžiant teisingumo principą. Kiekvienas išvardintas kriterijus yra tarsi antipodas tikslo, kurio dėka subjektinė teisė yra atpažįstama. Tai yra laikoma objektyvia arba žymiai platesne piktnaudžiavimo teise samprata (Kuštrimovič, 1997, p. 45).

Pripažinus piktnaudžiavimo subjektinėmis teisėmis teoriją, siekiant užtikrinti teisinį tikrumą, aktualiu klausimu tapo piktnaudžiavimo teise atpažinimo kriterijų išskyrimas.

Bandymai išskirti konkrečius kriterijus buvo nesėkmingi. Galiausiai, buvo prieita prie išvados, jog subjektinių teisių įvairovė, tam tikrais atvejais neapibrėžtas subjektinių teisių turinys, besikeičiantis teisės normų naudojimo kontekstas, neleidžia išskirti vieno, konkretaus kriterijaus, kuris indikuotų apie tai, jog yra piktnaudžiaujama teise. Atsižvelgiant į tai, draudimas piktnaudžiauti teise imtas traktuoti kaip lankstus teisinis instrumentas, kurį galima pritaikyti kalbant apie visas subjektines teises ir šių teisių pažeidimus konkrečių aplinkybių kontekste (Kuštrimovič, 1997, p. 45). Kaip yra pažymėjusi profesorė Radmila Kovačević-Kuštrimovič savo publikacijoje, draudimas piktnaudžiauti teise nesukuria naujos teisės ar naujo įstatymo turinio, tačiau suteikia „išorines“ ir „vidines“ įstatymo ribas. Šios ribos mums neleidžia realizuoti savo subjektinių teisių kitiems tikslams, nei kad įstatymų leidėjas nustatė kurdamas įstatymus (pvz., įstatymu buvo norėta įtvirtinti tam tikras moralines vertybes, socialines, politines ar ideologines idėjas) (Kuštrimovič, 1997, p. 52).

Apibendrinant tai, kas paminėta, galime daryti išvadą, kad draudimas piktnaudžiauti teise yra vienas pagrindinių principų įgyvendinant subjektines teises. Apie šio draudimo pažeidimą gali suponuoti netinkamas naudojimasis teisėmis, turint vienintelį tikslą pakenkti arba naudojimasis teisėmis visuomenėje nepriimtiniu būdu, t. y. pažeidžiant visuomenėje susiklosčiusias etines ar moralines nuostatas bei iškreipiant interesų balansą. Tai yra tik bendro pobūdžio kriterijai. Ar asmens veiksmai gali būti įvardijami piktnaudžiavimu teise, kiekvieną kartą sprendžiama konkrečios bylos aplinkybių kontekste.

1.2. Piktnaudžiavimo teise sampratų įvairovė

Žvelgiant iš šiandieninės perspektyvos, galime drąsiai teigti, jog piktnaudžiavimo teise teorija yra paplitusi daugelyje pasaulio valstybių. Sukėlusį daugybę diskusijų tarp žymių to meto teisės mokslininkų, XX amžiaus pradžioje ji tapo bendrąja teorija.

Draudimas piktnaudžiauti teise yra pripažįstamas tiek kontinentinės, tiek bendrosios teisės tradicijos valstybėse. Šio principo taikymo sfera ir išplėtojimas skiriasi, atsižvelgiant į nacionalines teisės sistemas. Kaip ir Prancūzijoje, taip ir kitose valstybėse, pirmiausia principą imta naudoti nuosavybės teisių srityje, tačiau laikui bėgant, principo taikymo sritis išsiplėtė.

Taigi, šiandien draudimą piktnaudžiauti teise galime rasti beveik visų valstybių teisinėse sistemose kalbant apie daiktinę, šeimos, sutarčių, prievolių, deliktų, įmonių,

vardotojų, konkurencijos, mokesčių, intelektinę, teisminės gynybos, administracinę ar net baudžiamąją teisę, todėl jis laikytinas universalia nuostata.

1.2.1. Kontinentinės teisės tradicijos valstybių teisinėse sistemose

Kontinentinės teisės tradicijos susiformavimui kontinentinėje Europoje didelę įtaką turėjo romėnų teisė. Atsižvelgiant į tai, galime teigti, jog piktnaudžiavimo teise teorija, kontinentinės teisės tradicijos arba dar vadinamos civilinės teisės tradicijos valstybių teisinėse sistemose egzistavo šimtmečius, prieš jai suteikiant pavadinimą ir oficialiai pripažįstant. Iš pradžių teorija užėmė kuklią vietą nuosavybės teisės srityje, tačiau, kaip matysime, ilgainiui tai pasikeitė.

Prancūzijos pavyzdžiu pasekė daugelis kitų valstybių, todėl šiandien, draudimas piktnaudžiauti teise yra išplėtotas ne tik teismų praktikoje, bet ir teisės doktrinoje. Nors principo turinys iš esmės analogiškas, jo apimtis bei taikymas, kartais nors ir labai nežymiai, bet atskirose valstybėse skiriasi. Pvz., vienu valstybių nacionalinėse teisėse sistemose draudimo piktnaudžiauti teise principas suvokiamas plačiai (pvz., Rusija), kitose (pvz., Vokietija, Italija) - labai siaurai. Apie tai galime spręsti atidžiau pažvelgę į teisės normas, kuriose šis principas yra įtvirtintas.

Rusijos Federacijos civilinio kodekso 10 str. 1 d. įtvirtinta, kad piliečių ar juridinių asmenų veiksmai, kurių vienintelis ir aiškus tikslas sukelti kitam asmeniui žalą yra laikomi nepriimtinais. Taip pat ir piktnaudžiavimas civilinėmis teisėmis, pasireiškiantis bet kokia forma. Pirma, nuostatos, draudžiančios piktnaudžiavimą teise, yra įtvirtintos šalia bendrųjų minėto kodekso nuostatų, reiškia, nuostata yra taikoma įvairiems civiliniams teisiniams santykiams. Antra, minėtoje normoje matome, kad viena iš sąlygų gali būti tikslas sukelti žalą. Trečia, abstrakti formuluotė „*piktnaudžiavimas civilinėmis teisėmis bet kokia forma*“ rodo, kad vien tikslu neapsiribojama. Piktnaudžiavimas teise gali būti pripažįstamas labai įvairiais atvejais. Viena vertus, tokia pozicija atrodo teisinga, kadangi neįmanoma išskirti visų įmanomų piktnaudžiavimo atvejų. Kita vertus, neapibrėžtumas suponuoja apie teisėjo diskrecijos ribų išplėtimą, kas gali tapti piktnaudžiavimu, bet jau iš kitos pusės.

Vokietijoje, Austrijoje ar Italijoje principas yra suvokiamas žymiai siauriau nei Rusijoje. Vokietijos civilinio kodekso 226 str. (angl. *prohibition of chicanery*¹) numato, kad teisės įgyvendinimas yra neteisėtas, jei vienintelis tikslas yra sukelti žalą kitam (Byers, 2002, p. 393). Kitaip tariant, minėtas straipsnis numato sąlygą – piktnaudžiavimu teise

¹Teisėje, iš prancūzų kalbos kilęs terminas *chicane* (pranc. „kivirčas“, „teisėta suktybė, gudrybė“) yra piktnaudžiavimo teise forma, įsitvirtinusi vokiškosios tradicijos valstybių teisėje.

laikomas tik toks elgesys, kurio vienintelis tikslas yra sukelti kitam žalą ar pakenkti (Boglar, 1975, p. 1023-1024). Kaip matyti, ši nuostata piktnaudžiavimą apibrėžia labai siaurai, nes apima tik tuos atvejus, kai yra aiškus tikslas pakenkti. Atkreiptinas dėmesys, kad Italijos civilinio kodekso 833 str. formuluotė labai panaši: draudžiama atlikti veiksmus, kurių vienintelis tikslas yra pakenkti arba sukelti žalą kitiems asmenims. Kaip ir Austrijos civilinio kodekso 1295 str. 2 d. Visi paminėtieji pavyzdžiai rodo, jog tyčios elementas yra laikomas principo dalimi ir kad, tik išpildžius šią sąlygą galima teigti, jog yra piktnaudžiaujama teisėmis (Byers, 2002, p. 393).

Vien tyčia, kaip piktnaudžiavimą charakterizuojantis elementas, būdinga ne visų valstybių teisinėms sistemoms. Kai kurios nacionalinės teisinės sistemos yra apjungusios net keletą skirtingų elementų. Pvz., Ispanijos civilinio kodekso 7 str. jungia du elementus: 1) tyčinis ketinimas ar 2) sukelta žala. Panašias nuostatas galime rasti ir Nyderlandų civilinio kodekso 3:13 str. 2 d., kuri skelbia, kad teise negalima piktnaudžiauti, be kita ko, ja naudotis ne tik siekiant pakenkti kitam asmeniui, bet ir kitiems tikslams, nei ji buvo suteikta, arba ja naudotis, neatsižvelgiant į kitų asmenų interesus, kurie dėl to gali būti pažeisti. Atsižvelgiant į visas nurodytas priežastis, tokie veiksmai turėtų būti nutraukti ar sustabdyti (Byers, 2002, p. 394-395). Iš esmės galime matyti, jog paminėtoje Nyderlandų civilinio kodekso normoje yra išskiriami ir tarpusavyje derinami trys elementai: 1) tikslas pakenkti kitam asmeniui 2) naudojimasis teise priešingai šios teisės paskirčiai 3) naudojimasis teise pažeidžiant kitų asmenų teises ir teisėtus interesus.

Ne išimtis šiame kontekste ir Šveicarija. Šios šalies teisės mokslas ir praktika yra įtakoti tiek Vokietijos, tiek Prancūzijos įstatymų, tačiau negalima teigti, jog Šveicarija neturi unikalių, tik šiai valstybei būdingų nacionalinių ypatumų, kurie atsispindi ir kalbant apie piktnaudžiavimo teise doktriną (Boglar, 1975, p. 1030). Draudimas piktnaudžiauti teise čia įtvirtintas tarp bendrųjų teisės principų, Šveicarijos civilinio kodekso 2 str., kuriame nurodoma, kad kiekvienas asmuo naudodamasis savo teisėmis ir vykdydamas pareigas turi elgtis sąžiningai, nes akivaizdus piktnaudžiavimas nėra saugomas teisės. Atsižvelgiant į straipsnio struktūrą, galime pastebėti, jog straipsnis remiasi sąžiningumo principo nuostata, prie kurios pridėdamas piktnaudžiavimo teisėmis draudimas (Boglar, 1975, p. 1031-1032). Kitaip tariant, straipsnyje galime išžvelgti du elementus: 1) sąžiningumo principo pažeidimas; 2) piktnaudžiavimas naudojantis teisėmis. Atkreiptinas dėmesys, jog labai svarbus akcentas, ko pvz., nerasime nei Prancūzijos, nei Vokietijos ar kitos šalies civilinio kodekso nuostatose susijusiose su piktnaudžiavimu teise, tai piktnaudžiavimą kvalifikuojantis požymis – *akivaizdus* piktnaudžiavimas. Žinoma, kyla klausimas, o kas yra laikoma akivaizdžiu piktnaudžiavimu? Manytina, jog akivaizdus

piktnaudžiavimas suprantamas kaip asmens atliekamas veiksmas, kurio neįmanoma paaiškinti niekaip kitaip, kaip tik noru pakenkti, sukelti neigiamas pasekmes. Akivaizdų piktnaudžiavimą savo publikacijoje iliustravo A. Mayrand: „*kai žmogus užsako orkestrą garsiai groti kiekvieną kartą, kai jo kaimynas rengia medžioklę, ne iš meilės muzikai, tačiau tik tam, kad sutrukdytų medžioklę, iš tiesų jis maskuoja kito asmens teisių pažeidimą, naudodamasis savo teise groti ir mėgautis muzika*“ (Mayrand, 1974, p. 997). Kitaip tariant, noro mėgautis muzika būtent tuo metu kai kaimynas išsiruošia į medžioklę neįmanoma paaiškinti niekaip kitaip, kaip tik noru ją sutrukdyti.

Draudimo piktnaudžiauti teise įtvirtinimas Šveicarijos civilinio kodekso įvadinėje dalyje, o ne konkrečiame skyriuje, visų pirma suponuoja, kad ši nuostata, kaip universalus principas, gali būti taikoma įvairaus pobūdžio civiliniams teisiniams santykiams. Atkreiptinas dėmesys, kad draudimas įtvirtintas ne kaip atskiras institutas, o išvedamas ir siejamas su bendruoju sąžiningumo principu, todėl piktnaudžiavimas vertinamas sąžiningumo kontekste, nėra nukreiptas konkrečiai tik prieš vieną iš asmenų, o leidžia įvertinti, kiek abiejų šalių veiksmai vienas kito atžvilgiu yra sąžiningi ir proporcingi, atsižvelgiant į susiklosčiusios situacijos aplinkybes. Kitas svarbus aspektas, kurį pažymi V. Bolgar, nei vienas iš elementų, sudarančių Šveicarijos civilinio kodekso 2 str., negali būti apibrėžtas niekaip kitaip, kaip tik teisiniais išaiškinimais. Kitaip tariant, teisminio aiškinimo būtinybė lemia, kad piktnaudžiavimas teise yra nustatomas ne remiantis šalių kaltinimais, o teismui ištyrus tiek bylai reikšmingas faktines aplinkybes, tiek keliamus teisinius klausimus, taigi piktnaudžiavimo nustatymas tampa teismų pareiga (Bolgar, 1975, p. 1032).

Belgijos teismų praktikoje, beveik taip pat vieningai kaip ir Prancūzijos teismų praktikoje, galime rasti draudimo piktnaudžiauti teise principą, tačiau čia jis buvo taikomas šiek tiek atsargiau nei Prancūzijoje (Page, 1962, p. 165). Pvz., 1917 metų Kasacinio teismo sprendime buvo nustatyta, kad tais atvejais, kai savo teise galime pasinaudoti pasirinkdami įvairius būdus, kurie naudingumo prasme yra lygiaverčiai, turėtume rinktis tą, kuris sukeltų mažiausiai žalos. Gento teismas sprendė, kad kito asmens interesų pažeidimas yra neteisėtas veiksmas, kuris neleidžia vyrauti maksimaliai – niekas negali būti baudžiamas už tai, kad naudojasi teise (lot. *neminem laedit, qui suo jure utitur*). Briuselio teismas pažymėjo, kad piktnaudžiavimas teise egzistuoja tik tada, kai tam tikru būdu elgiamasi neatsižvelgiant į sąlygas ar apribojimus, nustatytus naudojimuisi šia teise. Belgijos teismų praktikoje pastebėjus, kad piktnaudžiaujama pareiškimais dėl skyrybų, ši teisė buvo cenzūruota. Piktnaudžiavimas buvo identifikuotas ir ginčiuose, susijusiuose su nuosavybės teise, kai neteisėtai pastačius statinį svetimoje žemėje, buvo prašoma jį nugriauti, kad

statytojas patirtų žalą nugriaudamas statinį. Pagaliau piktnaudžiavimas teisėmis buvo pripažintas sutarčių teisėje ir teisminiame procese (pvz., remiantis tuo, kad pateikus nepagrįstą ieškinį teisme, kita šalis gali patirti nuostolius) (Page, 1962, p. 166).

Kaip matyti iš Belgijos teismų praktikos, draudimo piktnaudžiauti teise taikymo laukas - labai platus. Pradedant bendrais teiginiais, jog asmuo, turi galimybę pasirinkti veikimo būdą, kuris sukeltų mažiausiai nepatogumų aplinkinių interesams, ir baigiant civiliniu procesu, kurio tikslas ne greitas ir efektyvus ginčo sprendimas, o galimybė savo priešininkui sukelti piniginių nuostolių ar apskritai nemalonumų. Tą patį galime pasakyti ir apie Šveicariją. Draudimo piktnaudžiauti teise įtvirtinimas tarp bendrųjų teisės normų lemia tai, jog šis principas iš esmės veikia visur, kur tik galimas teisių pažeidimas. Panašiai kaip ir Prancūzijos, bet priešingai nei Vokietijos įstatymuose, Šveicarijoje draudimas piktnaudžiauti teise taikomas ir proceso normoms, atsižvelgiant į tai, kad jos yra suformuluotos lygiai taip pat kaip ir kitos subjektinės teisės, todėl natūralu, kad jomis taip pat gali būti piktnaudžiaujama (Bolgar, 1975, p. 1033).

Iš paminėtų pavyzdžių matyti, kad draudimo piktnaudžiauti teise principo taikymas ne visų valstybių teisės sistemose yra apimantis tokį platų spektrą teisės sričių. Pvz., Nyderlanduose draudimo piktnaudžiauti teise taikymo sritis yra ribota. Principą galima sutikti ginčiuose dėl nuosavybės teisių pažeidimo, tačiau tik dėl nekilnojamojo turto. Kaip Chris J. H. Brunner pažymi savo publikacijoje, kurioje nagrinėjamas piktnaudžiavimas teise Nyderlandų teisėje, vienas iš paaiškinimų, kodėl piktnaudžiavimas gali būti tik kalbant apie nekilnojamąjį turtą yra tai, kad skirtingai nei kilnojamajam turtui, nekilnojamam turtui yra būdinga tai, kad naudojimasis juo gali turėti įtakos kaimynų teisėms ar interesams. Kitaip tariant, naudojantis kilnojamuoju daiktu pirmiausia yra vertinama, kaip daikto savininkas naudojasi kilnojamuoju daiktu, o ne jo nuosavybės teisė į tą daiktą. Minėtas autorius pateikia pavyzdį: įsivaizduokime, jog peilio savininkas duonos peilį panaudoja ne duonai pjaustyti, o juo sužeidžia savo kaimyną. Tokiu atveju, pirmiausia bus vertinamas ne piktnaudžiavimas nuosavybės teisėmis, o peilio savininko veiklos neteisėtumas (Brunner, 1976-1977, p. 733). Taigi, situacijose, kuomet naudojami kilnojamieji daiktai, piktnaudžiavimo teise doktrina nėra taikoma, kadangi netinkamas daikto panaudojimas ne visuomet vertinamas nuosavybės teisių kontekste. Kalbant apie nuosavybės teises, išskiriamos ir taip vadinamos „pramoninės teisės“ (patentai, prekių ženklai, autorių teisės ir kt.), nes jos lygiai taip pat, jų šeimininkui suteikia laisvę jomis naudotis savo nuožiūra ir remiantis deliktų teise prašyti žalos atlyginimo, jei jas pažeidžia kiti asmenys. Dar viena sritis – administracinė teisė, pvz. situacijos, kai yra viršijami suteikti įgaliojimai, kurie yra

suteikiami tam tikriems tikslams pasiekti. Šiame kontekste ypač gerai atsiskleidžia, kad suteiktos teisės negali būti naudojamos kitiems, nei buvo suteikta, tikslams.

Įdomu tai, jog skirtingai nei daugelyje kitų kontinentinės teisės tradicijos valstybių, Nyderlanduose draudimo piktnaudžiauti teise principas nėra taikomas teisėms, susijusioms su sutartimis. Tuomet kyla paprastas klausimas: nejaugi sutarties šalys sudarydamos sutartis visuomet veikia sąžiningai ir nesiekia sau naudos? Atsakymas į šį klausimą labai paprastas. Nyderlandų teisinėje sistemoje teisės normos yra sukonstruotos taip, kad skatintų tarp šalių lygiateisiškumą. Akivaizdu, jog kaip ir kitų valstybių teisinėse sistemose, nesąžiningas naudojimas sutartinėmis teisėmis galėtų būti vertinamas kaip piktnaudžiavimas teise. Tačiau, pasak Chris J. H. Brunner, piktnaudžiavimo teise doktrina nėra taikoma sutartinėms teisėms, kadangi šioje srityje, sutarties turinį ir šalių teisių ribas aiškiai numato specialios Nyderlandų civilinio kodekso normos, numatančios, kad sutartys turėtų būti vykdomos sąžiningai, nes nepagrįstai kitaip nei įprasta naudojantis teisėmis arba priešingai susiklosčiusiai praktikai, ne taip, kaip reikalauja teisė ir papročiai, gali būti viršijamos teisių įgyvendinimo ribos. Autorius taip pat pažymi, kad bent jau Nyderlanduose piktnaudžiavimo teise doktrina yra taikoma tose srityse, kur nėra aišku koku laipsniu teisėtą teisių įgyvendinimą riboja kitų interesai. Taigi, kaip jau ir buvo minėta, sprendžiant, ar sutarties sąlygos yra teisėtos, šis klausimas neiškyla, kadangi sutarčių teisėje viskas yra vertinama per sąžiningumo prizmę (Brunner, 1976-1977, p. 732).

Apibendrinant tai kas paminėta, galime daryti išvadą, kad draudimas piktnaudžiauti teise yra plačiai paplitęs kontinentinės teisės tradicijos valstybių teisinėse sistemose. Lygindami šiai teisės tradicijai priklausančių valstybių teisės normas, kuriose įtvirtintas draudimas piktnaudžiauti teise, galime matyti, kad tiek principo įtvirtinimas, tiek jo taikymas ar apimtis kiekvienoje iš valstybių skiriasi. Pirmiausia, kaip ir minėta skiriasi principo įtvirtinimas įstatymuose. Vienose valstybėse, jis yra įtvirtintas įvadinėje civilinio kodekso dalyje, šalia bendrųjų teisės normų. Kitose jis randamas, jau prie specialiųjų, konkretų teisinį santykį reglamentuojančių normų. Atsižvelgiant į tai, galima spręsti, ar principas yra suprantamas ir aiškinamas plačiai, ar priešingai – siaurai. Nuo to priklauso ir šio principo taikymo apimtis. Tose valstybėse, kuriose piktnaudžiavimas teise yra suprantamas plačiai, jo taikymo apimtis nėra ribojama. Viena vertus, toks požiūris yra teisingas, nes iš tiesų piktnaudžiavimas teise gali pasireikšti kalbant apie bet kokią subjektingą teisę. Kita vertus, draudimas piktnaudžiauti teise, nors ir netiesiogiai, tačiau gali būti įtvirtintas ir specialiosiose, konkretų teisinį santykį reglamentuojančiose teisės normose, kas reikštų dubliavimąsi. Tam tikruose teisiniuose santykiuose savaime gali būti konkreti, būtent tą civilinį santykį reguliuojanti teisės norma. Tęsiant pradėtą mintį, reiktų

pažymėti, kad vienos normose ryškus subjektyvus piktnaudžiavimo teise vertinimo kriterijus. Iš normų formuluočių galime matyti, kad jos orientuojamos į teisių turėtojo motyvą ar ketinimą, kai tuo tarpu objektyvios yra orientuotos į teisių turėtojo elgesį, į patį būdą, kuriuo įgyvendinama teisė. Atsižvelgiant į tai, ar teisės norma yra orientuota į subjektyvius ar objektyvius kriterijus, skiriasi ir teisės normoje nurodytų elementų skaičius. Kaip ir minėta, vienos valstybėse galime išskirti tik vieną – tyčia, kitose tai gali būti tyčia ir žala, dar kitose prie jau paminėtų pridedamas ir teisės įgyvendinimas, prieštaraujantis socialinei – ekonominei jos paskirčiai. Visi šie skirtumai ir ypatumai yra būdingi kontinentinės teisės tradicijos valstybėms, todėl įdomu pažvelgti, kokią vietą minėtas principas užima bendrosios teisės tradicijos valstybių teisinėse sistemose.

1.2.2. Bendrosios teisės tradicijos valstybių teisinėse sistemose

Bendrosios teisės tradicija, dar vadinama anglų-amerikiečių teisės tradicija, savo kilme yra ne įstatymų, o bylų teisė, todėl ir apie piktnaudžiavimo teise ir šios teorijos egzistavimą turėtume kalbėti teisminių bylų kontekste. Kaip ir kontinentinės teisės tradicijos valstybėse, taip ir šios teisės tradicijos valstybėse piktnaudžiavimo teise teorija sukėlė daugybę klausimų ir diskusijų. Buvo juntamas aiškus nuomonių susipriešinimas tarp skirtingų nuosavybės teisės modelių šalininkų: individualaus – absoliutaus, lyginant su visuotiniu - reliatyviu.

Kontinentinės teisės tradicijos valstybėse buvo suformuluotos ne tik taisyklės, ribojančios piktavališką teisių įgyvendinimą, bet ir vieninga koncepcinė bei teisinė piktnaudžiavimo teise kategorija. Bendrosios teisės tradicijos valstybių teisinėse sistemose to nerasime, nes principo taikymas čia nėra toks ryškus. Kai kurie autoriai buvo linkę manyti, jog šis principas buvo pagrindas, kuriuo remiantis susiformavo deliktinė teisė. Pvz., J. Perillo teigė, kad piktnaudžiavimas teisėmis egzistuoja ir Jungtinių Amerikos Valstijų įstatymuose, paslėptas po tokiais epitetais, kaip nemalonumai, prievarta, nesąžiningumas, viešoji politika, piktnaudžiavimas autorių ir patentų teisėmis ar net turto prievartavimas (Perillo, 1995, cituojama Byers, 2002, p. 395). Australijoje, J. Flemingas laikėsi nuomonės, kad piktnaudžiavimo procesu deliktas yra „tikriausiai aiškiausia mūsų įstatymų iliustracija to, ką piliečiai vadina piktnaudžiavimu teise“ (Fleming, 1992, cituojama Byers, 2002, p. 395-396). Iš tiesų, pažvelgus į kai kurias XIX amžiaus pabaigos - XX amžiaus pradžios teismų sprendimus, galime teigti, jog piktnaudžiavimas teise egzistavo ir bendrojoje teisės tradicijoje. Kaip teisingai yra pastebėjęs J. Perillo, įvairiose teisės srityse teisėjai, siekdami apriboti tam tikras asmenų teises, taip atkuriant interesų balansą tarp šalių, rėmėsi

piktnaudžiavimo teise atitikmenimis. Pvz., Jungtinių Amerikos Valstijų teismai vertindavo kaltojo asmens motyvus ir veiksmus naudodami „piktybiškumo testus“ (angl. *malice tests*) ir „protingo naudojimosi“ (angl. *reasonable user*) taisykles, kurios, nors ir nebuvo integruotos į vieningą piktnaudžiavimo teisėmis koncepciją, tačiau buvo pateikiamos labai panašiai suformuluotos (Robilant, 2010, p. 696).

1843 metais byloje Akton prieš Blundel (angl. *Acton v. Blundell*) tuometinis Anglijos kasacinis teismas sprendė, kad ieškovo (medvilnės verpėjo, kurio malūnas naudojo požeminius vandenis, kurie pastačius siurblius, nebepatekdavo į ieškovo šulinį) šulinio išsausinimas prilygsta *damnum absque injuria*², todėl negali būti ieškinio pagrindu. Nepaisant to, teismas šioje byloje pažymėjo, kad žemės savininkas turi teise naudotis viskuo, kas slypi po jam nuosavybės teise priklausančios žemės paviršiumi, nebent jis tai daro piktybiškai, turėdamas tikslą pakenkti kaimynui. Kadangi šiuo atveju piktavališkumas buvo tariamas, piktybiškumo kvalifikacija buvo *dicta*³ (Robilant, 2010, p. 697).

Galime paminėti ir 1895 metų bylą - Bradforto meras prieš Pickles (angl. *Mayor of Bradford v. Pickles*). Šioje byloje ginčas kilo dėl to, kad dvarininkas, kuriam priklausė žemė, kurioje buvo požeminiai vandens šaltiniai, maitinantys bendruomenės vandens įrenginius, nutraukė bendruomenei vandens tiekimą. Bradforto meras kreipėsi į teismą teigdamas, kad Pickles elgiasi nesąžiningai ir tokiais veiksmais verčia pirkti jo žemę. Šios bylos pagrindinis diskusinis klausimas: ar teisėtas turto naudojimas, turint piktavališką motyvą, gali tapti neteisėtu? Teismas nusprendė, kad kol Pickles priklauso nuosavybės teisė, jis turi teisę naudoti savo žemę taip, kaip nori, nepriklausomai nuo to, kokie yra jo motyvai, ir pažymėjo, kad suvokti tikrąjį asmens, įgyvendinančio savo teisę ketinimą, yra pernelyg sudėtinga, nes tai apima ne tik teisinį vertinimą, bet ir psichologinio pobūdžio tyrimą (Mayrand, 1974, p. 995-996)

Kitoje byloje, 1893 metų, Kristy prieš Daivy (angl. *Christie v. Davey*) vėlgi kilo ginčas, susijęs su tinkamu savo nuosavybės teisių naudojimu. Ieškovė buvo muzikos mokytoja, kuri vesdavo privačias pamokas savo namuose. Kadangi ji gyveno sublokuotame name, kurio sienos ribojosi su kaimyno, pastarasis ne vieną kartą skundėsi dėl triukšmo,

²Teisėje, *damnum absque injuria* (lot. „praradimas ar sugadinimas be sužalojimo“) yra frazė, išreiškianti deliktinės teisės principą, kai kuris nors asmuo (fizinis ar juridinis) kitam padaro žalos ar nuostolių, bet nepažeidžia jų teisių. Kitaip tariant, žala gali būti įvairi: pinigine, paslaugos, fiziniai sužalojimai, sveikatos, reputacijos praradimas ar komforto praradimas. Pagal šią maksimą tai yra asmeniui padaryta žala, nepažeidžiant jo teisių. Maksima reiškia faktinę žalą, nepažeidžiant jokio teisinio gėrio. Tokiu atveju vien žalos faktas nereiškia, kad yra žala. Yra daugybė veiksmų, kurie vadovaujantis įstatymais nėra laikomi neteisėtais.

³Teisėjo nuomonės, kurios neįtvirtina konkrečios bylos teisme sprendimo. Teismo nuomonė, išaiškinimai ar pasisakymai, peržengiantys faktus pateiktus teisme yra vertinami, kaip individuali nuomonė, autoriaus požiūris ir nėra privalomi vėlesnėse bylose kaip teisinis precedentas.

tačiau nesėkmingai, todėl keršydamas ėmė daužyti sienas, indus ir šaukti. Atsižvelgiant į nurodytas aplinkybes, buvo pripažinta, jog atsakovo veiksmai yra pagrįsti piktavališkumu ir kelia ieškovei nepatogumų. Taigi, buvo išduotas įsakymas apribojantis atsakovo veiksmus, nors prieš tai minėtoje byloje buvo pripažinta, jog asmuo savo nuosavybę gali naudoti taip, kaip jam patinka ir tame neižvelgiama nieko blogo.

Šiek tiek vėlesnėje, 1936 metų byloje, Holivudo sidabrinių lapių ūkis prieš Emetą (angl. *Hollywood Silver Fox Farm v. Emmett*) buvo išsakyta panaši pozicija. Ieškovo sidabrinių lapių ūkyje buvo auginamos sidabrinės lapės, kurių auginimas reikalauja ypatingų sąlygų - jei veisimosi metu jas kas išgąsdins, jos gali nustoti veistis ar net nužudyti savo jauniklius. Kilus ginčui tarp ieškovo ir atsakovo, atsakovo sūnus tuo pasinaudojo. Šaunamuuju ginklu iššovė kuo arčiau veislinių gardų, kaip vėliau teismas sprendė, turėdamas vienintelį tikslą – pakenkti kaimynui. Ieškovas dėl tokio elgesio kreipėsi į teismą, tačiau, atsakovas teisinosi, kad, nors ieškovo verslas ir reikalauja neproporcingai ypatingos tylos, tai neturėtų trukdyti jam naudotis savo žeme tokiu būdu, kuris nesukeltų nepatogumų visuomenei. Remdamasis sprendimu Bradforte, jis teigė, kad turi teisę šaudyti savo paties žemėje ir tokie veiksmai negali būti laikomi neteisėtais. Teismas nusprendė, kad tokie atsakovo veiksmai sukėlė nepatogumų jo kaimynui ir vertino tokio elgesio motyvą. Remiantis ankstesne byla, buvo nuspręsta, kad bet kokia teisė yra suteikiama su sąlyga, kad ji nebus naudojama su tikslu pakenkti kitam asmeniui.

Nagrindėdami tuo pačiu laikotarpiu Jungtinėse Amerikos Valstijose priimtus sprendimus, galime matyti, kad kai kuriuose iš jų vyravo labai panašios idėjos. Nemaža dalis idėjų atsiskleidžia bylose susijusiose su netinkamu vandens telkinių ar šaltinių naudojimu. 1844 metais byloje Kary prieš Daniels (angl. *Cary v. Daniels*) buvo suformuluota „protingo naudojimosi“ (angl. *reasonable use*) taisyklė. Šioje byloje kilo ginčas dėl vandens paskirstymo pakrančių savininkams. Minėtoje byloje vyriausiasis Masačusetso Aukščiausiojo Teismo teisėjas Lemuel Shaw pažymėjo, kad kiekvienas savininkas turi teisę naudotis vandens srautu tokiu būdu, kuris būtų pagrįstas atsižvelgiant į bendruomenės poreikius ir hidraulinių technologijų raidą (Robilant, 2010, p. 699-700).

Jungtinių Amerikos Valstijų teisėje galime išskirti dar vieną sritį, kurioje galime įžvelgti piktnaudžiavimo teise požymių. Tai yra deliktai, susiję su kito asmens nuosavybės teisių pažeidimais (angl. *nuisance*⁴). Kontinentinės teisės tradicijos valstybėse tokie

⁴Tai yra vienas seniausių bendrajai teisės tradicijai žinomų ieškinio pareiškimo pagrindų, galima sakyti siekiančių net rašytinės teismų praktikos pradžia. Ši teisinė sąvoka, apima viską, kas trukdo pagrįstam turto naudojimui, kelia pavojų gyvybei ir sveikatai arba yra įžeidžiančio pobūdžio tiek, kad įvykdomas deliktas. Taigi, jei pavyzdžiui kaimynas trukdo ramiai mėgautis savo nuosavybe skleisdamas kvapus, garsus, taršą ar kelia bet kokią kitą pavojų, šiuo pagrindu galima pareikšti ieškinį.

pažeidimai buvo įvardijami kaip piktnaudžiavimas teise: per aukštą tvorą, sienų, kaminų ir kitų struktūrų įrengimas, nepagrįstas kišimasis ir trukdymas kitam asmeniui naudotis savo nuosavybe. XIX amžiaus pabaigoje – XX amžiaus pradžioje daugumoje tokio pobūdžio bylų Amerikos teismai įžvelgė absoliučių nuosavybės teisių priešpriešą. Kitaip tariant, iškilo problema, kieno iš šalių interesas yra aukščiau. Todėl, siekdami nustatyti tinkamas šių dviejų konkuruojančių asmenų teisių ribas, teismai sprenddami tokio pobūdžio ginčus, vertindavo susiklosčiusias aplinkybes remdamiesi protingumo principu ir nagrinėdavo, ar šalių veiksmuose nėra galimybės įžvelgti motyvą sukelti žalą.

Žinoma, Amerikos teismų požiūris šiuo klausimu ne visuomet buvo vieningas. Geras pavyzdys galėtų būti 1855 metų byla Dženkins prieš Fauvler (angl. *Jenkins v. Fowler*). Šioje byloje, atsakovui patraukus tvorą, kuri skyrė atsakovo galvijus nuo ieškovo kviečių, galvijai pateko į ieškovo nuosavybę ir sunaikino dalį pasėlių. Prisiekusieji pripažino, jog atsakovas patraukė dalį tvoros iš piktybiškų paskatų. Tačiau, Pensilvanijos Aukščiausiasis Teismas nurodė, kad negalima vadovautis vien jausmais ir motyvais. Tokie svarstymai dažnai netgi gali apsunkinti pažeidimo pobūdį. Piktybiški motyvai gali paversti netinkamą veiksmą dar blogesniu, tačiau jie negali paversti blogu to, kas savo esme yra teisėta (Perillo, 1995, p. 44).

Panaši nuomonė vyravo iki 1888 metų, kuomet buvo priimtas sprendimas byloje Burkas prieš Smitą (angl. *Burke v. Smith*). Tai buvo atvejis, labai panašus į jau minėtą prancūzišką Clément Bayard v. Cocquerel bylą. Atsakovas, vedamas vienintelio tikslo – pakenkti savo kaimynui, pastatė aukštą tvorą, kuri užstojo ieškovui šviesą. Teismas ieškinį tenkino ir įpareigojo atsakovą sumažinti tvorą. Įdomu tai, jog šioje situacijoje daugumos nuomonė rėmėsi morale teigiant, kad įstatymas numato žalos, padarytos piktybiškais veiksmais, atlyginimą. Taip pat, kad būtent moralė įpareigoja kiekvieną asmenį su kitais elgtis taip, kaip ir pats norėtų, kad su juo būtų elgiamasi ir naudotų savo privilegijas ir turtą taip, kad piktavališkai nepažeistų kitų asmenų teisių (Perillo, 1995, p. 44-45).

Galima išskirti dar vieną ryškią sritį – trečiosios šalies kišimasis į sutartinius santykius. Šiose bylose taip pat buvo keliami klausimai, susiję su piktnaudžiavimu teisėmis, ir sprendžiami taikant piktybiškumo taisykles ir pagrįstumo testus panašiai kaip ir kontinentinės teisės tradicijos valstybėse, ypač kalbant apie nesąžiningos konkurencijos draudimą. Tipiškos situacijos, priklausančios šiai bylų kategorijai, dažniausiai būdavo susijusios su trečiojo asmens, turinčio teisę konkuruoti rinkoje, įsikišimu į santykius tarp esamų ar būsimų sutarties šalių, siekiant įgyti pranašumą. Šiame kontekste labai dažnai minima 1897 metų Alen prieš Flud (angl. *Allen v. Flood*) byla, susijusi su profesinės sąjungos įsikišimu į santykius tarp darbdavio ir darbuotojų, kurie priklausė konkuruojančiai

profesinei sąjungai. Tačiau šioje byloje piktybiškumo vaidmuo buvo sumažintas, pripažinus, kad piktnaudžiavimas priklauso ne nuo pikto motyvo, o nuo neteisėto veiksmo pobūdžio (Robilant, 2010, p.706). Iki 1850 metų buvo laikomasi nuomonės, jog atsakomybę už sutarties sąlygų pažeidimą galima taikyti tik sutarties šalims, bet ne trečiajam asmeniui. Taigi, sprendžiant tokio pobūdžio konfliktus, teismams kilo klausimas, ar trečiasis asmuo, įsikišdamas į tarp šalių susiklosčiusius sutartinius santykius, nepiktnaudžiauja teise konkuruoti. Vieningas deliktas šioje srityje vis dėlto nesusiformavo, tačiau buvo įvesta teisėtų lūkesčių kategorija, kuri tapo nuosavybės forma, kuriai turi būti suteikta absoliuti apsauga (Robilant, 2010, p. 705).

Panašiai kaip ir Anglijoje, taip ir Amerikoje, įsitvirtino kišimosi į ekonominius santykius deliktas (Robilant, 2010, p. 706). Piktnaudžiavimas šiose bylose dažniausiai būdavo vertinamas įvairiai. Pasitaikydavo ir atvejų, kai teismai jį laikydavo nereikšminga aplinkybe. Lygiai taip pat kaip ir Anglijoje, vienos bylose buvo remiamasi argumentais dėl teisės absoliutaus pobūdžio, kitose – priešingai, vertindavo asmens motyvus atliekant tam tikrus veiksmus, kurie viršija jam suteiktų teisių ribas. Pvz., kaip ir 1910 metų byloje Jones prieš Leslie (angl. *Jones v. Leslie*) teismas pripažino norą pakenkti reikšmingu motyvu. Ieškovas, buvęs atsakovo darbuotojas, susirado geresnį darbą ir sudarė žodinę darbo sutartį su naujuoju darbdaviu. Atsakovas, skatino naująjį darbdavį atleisti ieškovą, grasindamas išstumti jį iš rinkos, jei ieškovas bus įdarbintas. Vašingtono Aukščiausiasis Teismas, remdamasis faktine bylos medžiaga, suformavo subjektyvią piktybiškumo, kaip nepageidaujamo elgesio, sampratą (Robilant, 2010, p. 707).

Kaip matyti iš daugelio pateiktų pavyzdžių, nei Anglijoje nei Jungtinėse Amerikos Valstijose nebuvo vieningos sąvokos, kas yra laikoma piktnaudžiavimu teise. Reikia pažymėti, jog tai nereiškė, kad piktnaudžiavimas šiose valstybėse buvo toleruojamas ir pateisinamas. Bendrosios teisės tradicijos valstybėse yra priimtos taisyklės, kurios reguliuoja skirtingus piktnaudžiavimo atvejus individualiai. Pvz., reguliuoja santykius, kuomet kaimynui yra trukdoma naudotis savo nuosavybe, siekiama pakenkti, taip pat atvejus, kuomet yra piktnaudžiuojama procesu ar nesąžiningai kišamasi į sutartinius santykius. Skirtingai nei kontinentinės teisės tradicijos valstybėse, tai yra traktuojama, kaip atskiri deliktai, kuriems taikomi individualūs gynimo būdai. Piktybiškumo sąvoka ar pagrįsto elgesio testai buvo naudojami veikiausiai kaip argumentavimo priemonė.

Apibendrinant tai, kas paminėta, galime daryti išvadą, kad, lyginant bendrosios teisės tradicijos valstybių ir kontinentinės teisės valstybių praktiką, įmanoma įžvelgti ir skirtumų ir panašumų. Sparčiai kintanti ekonominė, politinė ir socialinė aplinka sudarė prielaidas atsirasti ir naujiems teisiniams santykiams. Tai turėjo įtakos keičiantis ir

absoliučių teisių suvokimui. Atitinkamai iki tol galiojusios teisės normos nebeatliepė teisinių santykių įvairovės. Taigi, buvo imta ieškoti naujų argumentacijos būdų. Teismams nebeliko nieko kita, kaip tik remtis bendro pobūdžio principais, doktrinos analizės metodais ir pagrindimo būdais, kuriuos buvo galima pritaikyti platesniame teisinių santykių kontekste ir taip atstatyti balansą tarp priešingų interesų. Kaip matyti iš pateiktų pavyzdžių, nepaisant skirtingų pavadinimų, iš esmės buvo naudojamas tas pats draudimo piktnaudžiauti principas. Kaip teisingai yra pažymėjęs Jungtinės Karalystės teisėjas Herschas Lauterpachtas, skirtingų teisės sistemų teisės doktrinoje ar teismų sprendimuose išsikristalizavęs deliktų įstatymas iš esmės yra ne kas kita, kaip neteis्यbių sąrašas, kylantis iš to, ką visuomenė laiko piktnaudžiavimu teisėmis (Byers, 2002, p. 396-397). Kitaip tariant, tai, kas kontinentinės teisės tradicijoje valstybėse yra laikoma piktnaudžiavimu teise, bendrosios teisės tradicijoje valstybėse yra atskiri deliktai.

1.2.3. Lietuvos teisinėje sistemoje

Piktnaudžiavimo teise teorijos atsiradimas Lietuvos teisinėje sistemoje iš esmės mažai kuo skyrėsi nuo kitų valstybių, kuriose ši teorija ne iškart buvo pripažinta ar įtvirtinta įstatyminiu lygmeniu. Lietuvos teisinėje sistemoje piktnaudžiavimo teise sąvoka imta vartoti ir tiesiogiai taikyti įsigaliojus naujajam Civiliniam kodeksui, kuriame buvo tiesiogiai įtvirtintas draudimas piktnaudžiauti teise.

Reiktų pažymėti, jog dar prieš naujojo Civilinio kodekso įsigaliojimą, piktnaudžiavimas teise buvo aptariamasis profesoriaus V. Mikelėno publikacijoje „*Piktnaudžiavimas teise: samprata ir įstatymų taikymo problemos*“. Publikacijoje V. Mikelėnas yra pažymėjęs, kad apie piktnaudžiavimo teise instituto egzistavimą Lietuvos teisinėje sistemoje galime spręsti iš Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau – Konstitucija) 28 str., kuriame įtvirtinta, jog įgyvendindamas savo teises ir naudodamasis savo laisvėmis kiekvienas asmuo turi ne tik vadovautis Lietuvos Respublikos įstatymais bet ir nevaržyti kitų asmenų teisių ir laisvių. Minėto autoriaus nuomone, pastarasis Konstitucijos straipsnis kaip tik ir atspindėjo bendrąjį draudimą piktnaudžiauti savo teise. Paminėtina ir Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinio kodekso 5 str. 1 d., nustatanti, kad įstatymas saugo civilines teises tik tais atvejais, kuomet jos įgyvendinamos tokiu būdu, kuris neprieštaruoja jų paskirčiai, nepažeidžia kitų asmenų teisių ar moralės principų. Sutiktina su prof. V. Mikelėno nuomone, jog draudimo piktnaudžiauti teise apraiškų galime rasti tuometiniame Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civiliniame

kodekse. Minėto straipsnio turinys iš esmės atspindi 2000 metų Civiliniame kodekse įtvirtinto draudimo turinį (Mikelėnas, 1996, p. 12).

Taigi, draudimo piktnaudžiauti teise principas iš pradžių formavosi labiau kaip teisinė idėja, o vėliau buvo įtvirtintas ir įstatyminiu lygmeniu. Ne vienoje minėtoje valstybėje principo taikymo laukas, taip pat ir Lietuvoje, yra pakankamai platus. Principas įtvirtintas ne tik Civiliniame kodekse, bet ir Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse (toliau – Civilinio proceso kodeksas, CPK), Lietuvos Respublikos darbo kodekse, Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatyme ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse. Kadangi darbo apimtis ribota, toliau bus analizuojami klausimai ir problemos, susiję su Lietuvos civiline teise.

2. PIKTNAUDŽIAVIMO TEISE IDENTIFIKAVIMAS

2.1. Draudimas piktnaudžiauti teise Lietuvos civilinėje teisėje

Panašiai kaip Šveicarijoje, taip ir Lietuvoje, 2000 metais įsigaliojusiam CK draudimas piktnaudžiauti teise buvo įtvirtintas bendrojoje dalyje, pirmojoje knygoje, 1.2 str., tarp kitų civilinius santykius reglamentuojančių principų. Minėtame straipsnyje nurodyto principo turinys yra detalizuojamas 1.137 str., konkrečiai 3 d. Draudimo įtvirtinimas bendrąsias nuostatas reglamentuojančioje kodekso dalyje suponuoja, jog principas gali būti taikomas, analogiškai kaip ir Šveicarijos teisinėje sistemoje - universaliai, įvairiems civiliniams santykiams. Apie universalų taikymo pobūdį galime spręsti ir vadovaudamiesi CK pirmosios knygos „Bendrosios nuostatos“ projekto aiškinamuoju raštu. Jame nurodoma, kad daugelis šioje knygoje įtvirtintų nuostatų „<...> yra bendro pobūdžio taisyklės, kurios bus taikomos kartu su kitų knygų normomis. Ši knyga yra tarsi Civilinio kodekso „pamatai“, ant kurių stovi likusios Kodekso knygos“.

Teisės doktrinoje piktnaudžiavimas teise yra apibūdinamas kaip civilinių teisių įgyvendinimas tokiu būdu, kuris: 1) be teisinio pagrindo pažeidžia ar varžo kitų asmenų teises ar įstatymų saugomus interesus; 2) sukelia žalą kitiems asmenims; 3) prieštarauja pačios subjektinės teisės paskirčiai (Mizaras et al., 2009, p. 542). Kitaip tariant, piktnaudžiavimas teise pasireiškia tuo, kad asmuo, įgyvendindamas savo teisę ir atlikdamas su tuo susijusius veiksmus, neleistinai viršija teisės įgyvendinimo ribas, taip pažeisdamas kitų asmenų teises (Mizaras et al., 2009 p. 543). Atsižvelgiant į CK 1.137 str. 3 d. formulotę, galime matyti, jog įstatymų leidėjas, panašiai kaip ir Nyderlanduose, derina tris elementus, kurie gali suponuoti, kad yra peržengiamos teisės įgyvendinimo ribos.

Skirtingai nei pvz. Austrijoje, CK 1.137 str. 3 d., nerasime tyčios kaip piktnaudžiavimą teise kvalifikuojančio elemento, tačiau Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentare (toliau – Civilinio kodekso komentaras) yra pažymėta, jog piktnaudžiavimas teise „<...> gali turėti tiesioginį tikslą padaryti žalos kitų asmenų interesams, tačiau gali ir neturėti tokio tikslo, tačiau objektyviai padaryti žalos kitiems asmenims“.

Priešingai nei Vokietijoje ar Italijoje, principas Lietuvos teisėje yra suvokiamas gana plačiai, laikant, kad kiekvienas subjektinės teisės įgyvendinimo ribų peržengimas gali būti piktnaudžiavimu teise. Manytina, jog tai susiję su socialine teisės paskirtimi ir raida. Teisės socialinė paskirtis yra susijusi su teisės samprata ir keičiasi priklausomai nuo teisės sampratos pokyčių. Jei anksčiau teisė buvo kuriama užtikrinti tik politiškai ar ekonomiškai vyraujančių socialinių grupių interesus, tai šiandien galime matyti, jog tikslas yra užtikrinti visų socialinių grupių teises, derinti priešingus interesus. Kitaip tariant, teisės normose yra įtvirtintos ne tik teisės, bet ir pareigos. Štai pvz., CK 4.37 str. 1 d. nuosavybės teisė yra apibrėžiama kaip teisė savo nuožiūra, tačiau nepažeidžiant įstatymų ar kitų asmenų teisių ir interesų valdyti, naudoti ir disponuoti nuosavybės teise priklausančiais objektais. Viena vertus, asmuo turi teisę savo nuožiūra naudotis nuosavybės teisės objektu, kita vertus, turi pareigą jam suteikta teise naudotis taip, kad nepažeistų ne tik įstatymų, bet ir kitų asmenų interesų. Matyti, jog pati minėto straipsnio formuluotė rodo, kad kiekviena subjektinė teisė nėra absoliuti, ji turi ribas, o tas ribas būtent ir apibrėžia pareiga nepažeisti kitų asmenų interesų. Kiekvieno asmens teisių įgyvendinimo ribos yra ten, kur jo teisės susikerta su kito asmens teisėmis ir teisėtais interesais (Mizaras et al, 2009, p. 540). Atsižvelgiant į tai, draudimas piktnaudžiauti teise Lietuvos teisinėje sistemoje yra apibrėžiamas ir suprantamas kaip draudimas įgyvendinti civilines teises tokiu būdu ir priemonėmis, kad nesant, teisinio pagrindo būtų pažeistos ar varžomos kitų asmenų teisės ar įstatymų saugomi interesai, daroma žala kitiems asmenims ar prieštaraujama subjektinės teisės paskirčiai (Civilinio kodekso komentaras, 1 knyga, p. 270).

2.1.1. Draudimo piktnaudžiauti teise principo santykis su bendraisiais teisės principais

Kaip yra nurodęs E. Kūris „*teisės principai yra teisės sistemos pamatinės nuostatos, kuriomis grindžiamas teisinis reguliavimas bei teisės realizavimas*“ (Kūris et al., 2001, p. 202). Lietuvoje teisės principų vieta teisiniame kontekste vertinama nevienareikšmiškai. Skirtingi autoriai principų reikšmę vertina iš skirtingų požiūrio taškų. Vieni linkę teises principus vertinti kaip esančius už teisės, traktuojamos kaip normų sistema, ribų. Kiti teisės principus supranta kaip teisinės sistemos sudėtinę dalį, kuri didžiausią reikšmę įgyja

tuomet, kai nėra aiškiai suformuluotų ar įtvirtintų teisės normų, kurias prireikus galima būtų taikyti. Egzistuoja ir nuomonė, kad teisės principai yra tiesiogiai ir vienareikšmiškai deklaruojami teisės aktų straipsniuose (kaip normos), o kiti gali būti išskaitomi iš konkrečių teisės normų turinio jas apibendrinus (Kūris, 2001, p. 59).

Draudimo piktnaudžiauti teise principas, kaip ir kiti bendrieji teisės principai, atlieka ne visas, tačiau tam tikras, bendriesiems principams būdingas funkcijas. Piktnaudžiavimo teise samprata, kaip ir kiti bendrieji teisės principai, turi aiškinamąją funkciją, ji gali apibūdinti teisinius standartus. Nors įstatymų leidėjas šį draudimą ir įtvirtino kaip atskirą konstrukciją, vis dėlto manytina, kad jis yra tarpiais ryšiais susijęs su kitais bendraisiais teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais, kadangi šių principų, o ypač sąžiningumo principo pažeidimas, dažnais atvejais gali suponuoti ir apie piktnaudžiavimą teise. Atkreiptinas dėmesys, kad teisės principai yra susiję glaudesniais ryšiais nei teisės normos, todėl negalima teigti, kad minėtieji principai yra atskiros teisinės konstrukcijos, nes viename ar kitame taške jie persidengia vienas su kitu, papildo vienas kitą. Kiekvieno iš paminėtų principų turinys ir taikymas nėra identiškas, tačiau šiuos principus vienija privalomumo pobūdis, kurį lemia tai, jog teisės principai yra visuomenėje susiklosčiusių moralinių vertybių atspindys, suponuojantis valstybėje priimto elgesio standartus ir subjektinių teisių įgyvendinimo ribas.

Draudimo piktnaudžiauti teise principas, kaip ir sąžiningumo, teisingumo bei protingumo principai yra bendro pobūdžio elgesio standartas, pasižymintis abstrakčiu pobūdžiu ir skirtas ne konkrečiai apibrėžtam asmenų ratui, o visai visuomenei bendrai. Abstraktus pobūdis lemia tai, kad šie principai dažniausiai yra taikomi tais atvejais, kuomet kilusio teisinio konflikto nėra galimybės išspręsti remiantis vien teisės normomis. Kadangi minėtieji teisės principai daugeliu atvejų persidengia ir papildo vienas kitą, teismų praktikoje galime pastebėti tendenciją draudimo piktnaudžiauti teise principą taikyti ne atskirai, o kartu su kitais bendraisiais teisės principais. Pvz., Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2018 m. sausio 3 d. nutartyje, vertindamas ar kreditoriaus, t. y. ieškovo, veiksmai, nepasinaudojus savo pirmenybės teise, jeigu taip jis būtų galėjęs patenkinti savo reikalavimą, ir reikalavimo nukreipimas į laiduotoją gali būti vertintinas kaip piktnaudžiavimas savo teise, pažymėjo, kad „*Draudžiama piktnaudžiauti savo teise, t. y. draudžiama įgyvendinti civilines teises tokiu būdu ir priemonėmis, kurios be teisinio pagrindo pažeistų ar varžytų kitų asmenų teises ar įstatymų saugomus interesus ar darytų žalą kitiems asmenims arba prieštarautų subjektinės teisės paskirčiai.* <...> *Įpareigojimas civilinių teisinių santykių subjektams, įgyvendinant savo teises ir atliekant pareigas, veikti pagal teisingumo, protingumo ir sąžiningumo reikalavimus nustatytas ir CK 1.5 straipsnio*

1 dalyje. Kiekvienas asmuo turi ne tik teises, bet ir tų teisių nulemtas pareigas. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 28 straipsnyje nustatyta, kad asmuo privalo laikytis Konstitucijos ir įstatymų, nevaržyti kitų asmenų teisių ir laisvių.“ Teismas taip pat nurodė, kad šių reikalavimų laikymasis yra nustatomas analizuojant, ar asmuo elgiasi taip, kaip tokioje situacijoje elgtųsi rūpestingas, sąžiningas ir protingas žmogus. Atsižvelgiant į tai, kas paminėta, galime matyti sąžiningumo, protingumo, teisingumo ir draudimo piktnaudžiauti teise principų persidengimą. Kitaip tariant, sprendžiant, ar asmens elgesys gali būti traktuojamas kaip piktnaudžiavimas teise, konkrečios aplinkybės ir veiksmai yra vertinami būtent per sąžiningumo, protingo ir teisingo elgesio prizmę, nes tai sudaro ir paties draudimo turinį.

Atkreiptinas dėmesys, jog kai kuriose valstybėse draudimo piktnaudžiauti teise principas yra kildinamas iš sąžiningumo principo. Pvz., Šveicarijos civilinio kodekso 2 str. 1 d. nurodyta, kad asmuo privalo sąžiningai naudotis jam suteiktomis teisėmis. Paminėtina ir Vokietija, kurioje Civilinio kodekso 242 str., tais atvejais, kai vyrauja ne vien tik tikslas sukelti žalą, yra taikomas kartu su to paties kodekso 226 ir 826 straipsniais, numatančiais sąžiningo elgesio standartą bei elgesį, kuris neprieštarauja geriems papročiams. Kanados Kvebeko provincijos civilinio kodekso 7 str. taip pat galime rasti draudimą naudotis teisėmis nesąžiningai. Lietuvos teismų praktikoje nusistovėjusi tendencija vertinti asmens naudojimąsi teisėmis sąžiningumo principo kontekste, naudoti draudimą kartu su kitais bendraisiais teisės principais suponuoja, kad draudimas piktnaudžiauti galbūt ir nėra minėtų principų dalis, tačiau tuo pačiu teigti, jog jis yra atskiras ir nepriklausomas nuo kitų principų taip pat negalime. Sąžiningumas, protingumas ir teisingumas apibrėžia tinkamo elgesio standartą. Draudimo piktnaudžiauti teise kontekste yra vertinama, ar asmuo tinkamai naudojasi jam suteikta teise, t. y. vertinama, ar asmuo naudojasi teise neperžengdamas įstatymo ribų, nepažeisdamas kitų asmenų interesų ir paisydamas teisės, kuria naudojamosi, paskirties. Kitaip tariant, vertinama ar asmuo elgėsi sąžiningai, ar protingas žmogus tapačioje situacijoje elgtųsi taip pat, ar tokio veiksmo pasirinkimas neprieštarauja visuomenėje nusistovėjusioms moralinėms vertybėms.

Paminėtina, kad tokia teismų praktika galimai turi sąsają su UNIDROIT Principų 1.7 str. įtvirtintu sąžiningumo principo aiškinimu. Remiantis 2004 m. UNIDROIT Principų komentare pateiktu aiškinimu, piktnaudžiavimas teise yra prilyginamas nesąžiningam elgesiui. Komentare yra nurodoma, kad piktnaudžiavimu teise yra laikomas piktavališkas asmens elgesys, kai šalis įgyvendina savo turimą teisę vien tam, kad sukeltų nuostolių kitai šaliai, siekdamas turimos teisės paskirčiai priešingų tikslų, arba, kai teisės įgyvendinimas nėra proporcingas siekiamam tikslui (Drazdauskas, 2008, p. 100). Priešingai nei CK 1.137

str. 3 d., kurioje tiesiogiai įtvirtintas draudimas piktnaudžiauti teise, UNIDROIT Principų atveju piktnaudžiavimas teise yra išvedamas iš sąžiningumo principo, pateikiamas aiškinant sąžiningumo principą, tarsi šio principo dalis. Žinoma, būta ir minčių draudimą piktnaudžiauti teise išskirti atskiroje straipsnio dalyje, tačiau šios minties buvo atsisakyta, atsižvelgus į tai, kad praktikoje gali kilti problemų, susijusių su draudimo piktnaudžiauti teise ir bendrojo sąžiningumo principo konkurencija, bei į tai, kad pasiūlytas piktnaudžiavimo teise požymis – neprotingas ir neapdairus elgesys ne visuomet gali reikšti piktnaudžiavimą teise (Drazdauskas, 2008, p. 101).

Atsižvelgiant į tai, kas paminėta, manytina, jog viena vertus draudimo piktnaudžiauti teise principas yra savitas, individualus, turi tik jam būdingų požymių, kaip pvz., iš pažiūros teisėtas elgesys, galintis turėti tikslą pakenkti, sukelti žalą, peržengiantis subjektinės teisės taikymo ribas, galintis pažeisti kitų asmenų teisėtus interesus, naudojimasis teisės norma ne pagal jos paskirtį, ne siekiant joje įtvirtintų tikslų ir siekių, prieštaraujantis socialinei teisės paskirčiai ir pan. Kita vertus, jis yra labai glaudžiai susijęs su bendraisiais sąžiningumo, protingumo ir teisingumo principais. Ypač atkreiptinas dėmesys į sąžiningumo principą. Kaip ir sąžiningumas, taip ir draudimo piktnaudžiauti teise principas daugeliu atvejų atsiskleidžia taikant jį konkrečioje faktinėje situacijoje. Kaip sąžiningumo principo turinys gali būti nusakomas pagal protingumo ir teisingumo reikalavimus, lygiai taip pat draudimo piktnaudžiauti teise principo turinys gali būti atskleidžiamas pagal sąžiningumo, protingumo ir teisingumo reikalavimus. Pvz. *„protingumas ir sąžiningumas objektyviau požiūriu, t. y. iš esmės kyla iš moralinio imperatyvo „elkis su kitais taip, kaip norėtum, kad su tavimi elgtųsi“.* <...> *Asmuo, kuris elgiasi neatidžiai, nerūpestingai, neapdairiai, nesąžiningai, neteisingai, piktnaudžiauja savo teisėmis* <...>“, elgiasi neprotingai (Baublys, 2012, p. 235-236). Teisingumo principas suponuoja apie teisių ir pareigų pusiausvyrą, skirtingų interesų derinimą, apie asmens teisių santykinumą (Baublys, 2012, p. 234-235). Kitaip tariant, visi minėtieji principai analizuojant konkrečią faktinę situaciją, gali padėti atskleisti ir piktnaudžiavimo teise turinį.

2.1.2. Piktnaudžiavimo teise ir delikto santykis

Prancūzijoje, piktnaudžiavimo teise institutas teismų praktikoje buvo išplėtotas generalinio delikto pagalba, taikant Prancūzijos civilinio kodekso 1382 str., kuriame buvo nurodyta, kad bet koks žmogaus elgesys, kuriuo sukeliama žala kitiems asmenims, įpareigoja asmenį dėl kurio kaltės ji atsirado, už šią žalą atlyginti. Lietuvos teisinėje sistemoje, vadinamoji

generalinio delikto doktrina yra įtvirtinta CK 6.263 str. 1 d. Ji reiškia, kad bet koks žalos padarymas laikomas deliktu, jeigu žalos padaręs asmuo neįrodo aplinkybių, dėl kurių jo civilinė atsakomybė negalima. Lietuvos teisės doktrinoje yra pripažįstama, jog asmens elgesys, kuriuo sąmoningai siekiama sukelti asmeniui žalos yra laikomas deliktu (Mizaras, 2009, p. 543). Tos pačios nuomonės, kad žalos padarymas piktnaudžiaujant teise yra deliktas, kurio pagrindu kyla deliktinė civilinė atsakomybė, laikomasi ir teismų praktikoje (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. sausio 6 d. nutartis civilinėje byloje). Manytina, jog atsižvelgiant į tai, gali kilti klausimas kas sieja draudimą piktnaudžiauti teise ir deliktą? Ar piktnaudžiavimas teise visais atvejais gali būti prilyginamas deliktui?

Pirmiausia reiktų pažymėti, jog draudimo piktnaudžiauti teise pažeidimas ne visais atvejais yra laikomas deliktu. Piktnaudžiavimas teise, kaip ir deliktas, yra teisės pažeidimas, už kurį yra taikoma atsakomybė, grindžiama visuomenėje nustatytų elgesio standartų pažeidimu, tačiau piktnaudžiavimo teise atveju teisės normoje įtvirtinta subjekcinė teisė yra viršijama, o delikto atveju – subjektine teise yra pasinaudojama smerktinu būdu. Kitaip tariant, deliktinė atsakomybė kyla tais atvejais, kai pažeidžiamos imperatyviai įstatyme numatytos bendrosios pareigos. Tad asmens veiksmai piktnaudžiavimu teise gali būti įvardijami tik tuomet, kai iš pirmo žvilgsnio jie atrodo kaip teisėtas naudojimasis teise. Tik pažvelgus atidžiau, pastebėjus, jog tokiais veiksmais yra pažeidžiami kitų visuomenės narių interesai, kyla abejonių ar tai, kas pasirodė esant naudojimasis savo teise iš tiesų neviršijo jos ribų.

Pavyzdžiui, sklypo savininkė be gretimo sklypo savininkų sutikimo savo žemės sklype pasodina tujas. Iš pažiūros teisėtas veiksmas, sklypo savininkei nėra draudžiama savo sklype sodinti augalus. Tačiau, įsigilinus į faktines aplinkybes, matyti, kad tujos buvo pasodintos 30 cm atstumu nuo gretimo žemės sklypo ribos, neturint gretimo žemės sklypo savininkų sutikimo. Dėl nepriežiūros tujos išaugo iki 4 metrų aukščio, todėl gretimo sklypo savininkams užstoja šviesą, nuo persisvėrusių šakų ant gretimo žemės sklypo savininkų gyvenamojo namo nuolat varva vanduo, taip ardydamas namo sienas bei pamatus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. spalio 12 d. nutartis civilinėje byloje). Viena vertus, sklypo savininkė naudoja savo nuosavybės teise, kita vertus, ji naudoja ja netinkamai, pažeisdama kitų asmenų interesus, taigi peržengdama savo subjekcinės teisės įgyvendinimo ribas.

Delikto atveju, klausimų dėl veiksmo teisėtumo ar neteisėtumo nekyla, kadangi iš karto matyti, jog asmuo padarė pažeidimą. Pvz., žemės sklypo savininkas nusprendžia, kad gretimo sklypo savininko pastatyta tvora ir šalia jos pasodintos tujos jam trukdo. Sąmoningai nieko neįspėjęs, ima ir nugriauna tvorą bei nupjauna tujas, neturėdamas tam

pagrįsto ir teisėto pagrindo (Kauno apygardos teismo 2020 m. vasario 18 d. nutartis civilinėje byloje). Tokiais savo veiksmais asmuo pažeidžia ne tik gretimo sklypo savininko interesus, bet ir bendrą rūpestingo elgesio standartą, bendrąją pareigą elgtis atsargiai, gerbiant kitus ir jų turtą.

Kaip yra pažymėjęs A. Vaišvila, asmuo naudojasi savo teisėmis visuomenėje, o ne atskirai nuo visuomenės, todėl neįmanoma naudotis teisėmis vienaip ar kitaip nekeliant grėsmės kito teisėms (Vaišvila, 2004, p. 441). Iš tiesų, žalos sukėlimas įgyvendinant teisę, paprastai yra piktnaudžiavimo teise požymis. Antai vienoje iš teisme nagrinėtų bylų, ieškovė pareiškė ieškinį dėl atlyginimo žalos, patirtos atsakovui piktnaudžiaujant suteiktomis teisėmis. Ieškovės teigimu, atsakovas „<...> sąmoningai, veikdamas tyčia, piktnaudžiaudamas teise bei teikdamas aiškiai nepagrįstus procesinius dokumentus užkirto kelią ieškovei savalaikiai gauti vykdomąjį raštą dėl skolos išieškojimo <...>“ dėl ko ieškovė patyrė 84 000 Eur žalą. Kaip nurodyta teismo nutartyje, prašė priteisti iš delikto kilusią žalą (Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. kovo 7 d. nutartis civilinėje byloje). Atkreiptinas dėmesys, kad žala gali būti daroma arba gali būti keliami grėsmė jai atsirasti, kaip ir delikto atveju, neapibrėžtam asmenų ratui. Asmuo gali turėti tiesioginį tikslą sukelti žalą kitam asmeniui arba jo neturėti. CK 1.137 str. 3 d. tikslas, kaip piktnaudžiavimą teise kvalifikuojantis požymis nėra nurodytas. Čia reiktų pažymėti dar vieną skirtumą – deliktu visuomet yra pažeidžiami turtiniai interesai, o draudimo piktnaudžiauti teise pažeidimu gali būti pažeidžiami ne tik turtiniai interesai (pvz., pastačius priešais kaimyno langą aukštą tvorą, materialiai, apskaičiuojama žala neatsiranda, tačiau sukeliama nepatogumai kitam asmeniui naudotis savo nuosavybe). Taigi, iš to išplaukia, kad priešingai nei delikto atveju, piktnaudžiavimo teise atveju žala nėra būtinoji sąlyga.

Atsižvelgiant į tai kas paminėta, galime pažymėti, kad draudimo piktnaudžiauti teise pažeidimas ir deliktas Lietuvos teisėje yra traktuojami kaip atskiros teisinės konstrukcijos. Pritartina tokiai pozicijai. Nors teismų praktikoje ir yra pažymėta, kad tais atvejais, kai piktnaudžiaujant teise kyla žala, tai yra laikoma deliktu, vis dėlto, dėl paminėtų skirtumų būtų klaidinga tapatinti piktnaudžiavimą su deliktu, kadangi piktnaudžiavimo teise sąvoka yra žymiai platesnė. Taigi, piktnaudžiavimas teise deliktu gali būti laikomas tik tais atvejais, kai piktnaudžiaujant teise yra padaroma žala, susijusi su turtinių interesų pažeidimu arba sąmoningai siekiama ją sukelti ir atsiranda pagrindas taikyti civilinę atsakomybę.

2.2. Draudimo piktnaudžiauti teise ypatumai civiliniuose teisiniuose ginčiuose

Siekiant atskleisti draudimo piktnaudžiauti teise esmę vien teorinės analizės nepakanka. Labai svarbu įvertinti, kaip principas yra taikomas teismų praktikoje, konkrečių faktinių aplinkybių kontekste. Kaip jau ir buvo minėta, draudimas piktnaudžiauti teise yra įtvirtintas prie bendrųjų teisės normų, taigi gali būti taikomas ne tik konkrečioje srityje, bet įvairiuose civiliniuose teisiniuose santykiuose: sutartiniuose, daiktiniuose, susijusiuose su juridinio asmens veikla, su piktnaudžiavimu kreipimosi į teismą teise ar paveldėjimu.

2.2.1. Kylančiuose iš nuosavybės teisinių santykių

Analizuojant teismų praktiką, susijusią su ginčais, kylančiais iš nuosavybės teisinių santykių, buvo pastebėta, kad piktnaudžiavimas teise tokio pobūdžio ginčiuose gali pasireikšti labai įvairiai. Pvz., galime išskirti ginčus, susijusius su bendraturčių atsisakymu duoti sutikimą keisti patalpų paskirtį. Tinkamas pavyzdys galėtų būti byla, kurioje ieškovas pareiškė ieškinį, prašydamas pripažinti, kad atsakovų atsisakymas duoti sutikimą pakeisti negyvenamųjų patalpų paskirtį iš paslaugų į maitinimo yra neteisėtas ir leisti pakeisti paskirtį be atsakovų sutikimo. Šioje byloje tiek pirmos instancijos, tiek apeliacinės instancijos teismas konstatavo, kad atsakovų nesutikimas yra pagrįstas, nes ieškovo reikalavimas labiau pažeistų atsakovų teises ir teisėtus interesus, nei apribotų ieškovo nuosavybės teisės įgyvendinimą. Iš šių argumentų matyti, kad nėra kalbama apie piktnaudžiavimą teise, tačiau išryškinama skirtingų interesų pusiausvyra – naudodamasis savo subjektinėmis teisėmis asmuo neturėtų pažeisti kitų asmenų teisių ir teisėtų interesų. Ta pati mintis pabrėžiama ir Kasacinio teismo argumentuose, kuriuose nurodyta, kad „<...> teisė verstis norima ūkine veikla, kaip ir bet kuri kita subjektinė teisė, turi būti įgyvendinama, nepažeidžiant įstatymų, nevaržant kitų asmenų teisių ir teisėtų interesų (CK 1.137 straipsnio 2 ir 3 dalys)“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. spalio 3 d. nutartis civilinėje byloje).

Kitas pavyzdys, situacija, susijusi su bendrasavininkio atsisakymu suteikti leidimą registruoti kadastrinius matavimus. Ieškovė nurodė, kad atliko ir parengė žemės sklypo patikslintus kadastrinius matavimus, kurie turi būti suderinti su visais bendrasavininkiais. Visi kiti žemės sklypo bendrasavininkiai, žemės sklypo duomenis suderino, o atsakovė nepagrįstai atsisakė tai padaryti. Pirmosios instancijos teismas ieškinį atmetė, o apeliacinės instancijos teismas priešingai - nurodytas aplinkybes remiantis CK 1.137 str. 3 d. įvertino kaip piktnaudžiavimą teise, pripažino ieškovės teisę registruoti kadastrinius matavimus be

atsakovės sutikimo ir pažymėjo, kad atsakovė nenurodė protingai motyvuoto atsisakymo, neįrodė, kaip realiai yra pažeidžiami jos interesai, o priešingai, byloje nustatytos aplinkybės ir faktai leidžia daryti išvadą, kad atsakovės atsisakymas trukdo savo kaip bendraturtės teisės įgyvendinti būtent ieškovei (Panevėžio apygardos teismo 2019 m. vasario 20 d. sprendimas civilinėje byloje). Kitaip tariant, apeliacinės instancijos teismas, minėtą bylą nagrinėdamas piktnaudžiavimo teise aspektu, sprendė: 1) ar egzistuoja realus atsakovės teisių pažeidimas; 2) ar atsakovės įrodymai, susiję su netinkamu ieškovės teisių įgyvendinimo būdo pasirinkimu, gali būti laikomi pagrįstais; 3) ar nėra pagrindo manyti, kad atsakovės veiksmai trukdo ieškovei įgyvendinti savo kaip bendrasavininkės teises. Ta pati argumentacija naudojama ir kitoje analogiškoje savo faktinėmis aplinkybėmis byloje, kurioje ieškovas prašė suteikti teisę atlikti ir įregistruoti kadastrinius matavimus be atsakovo (bendraturčio) sutikimo. Šioje byloje pirmosios instancijos teismas ieškinį tenkino ir pažymėjo, kad ieškovo atliktų kadastrinių matavimų įregistravimas ne tik nepakenks, bet ir bus naudingas atsakovui. Atsakovas tokį sprendimą ginčijo apeliacine tvarka, nurodydamas, kad jam apie matavimus nebuvo tinkamai pranešta. Apeliacinės instancijos teismas paliko nepakeistą pirmosios instancijos teismo sprendimą ir papildomai atkreipė dėmesį į CK 1.137 str. 3 d. įtvirtintą draudimą piktnaudžiauti teise (Panevėžio apygardos teismo 2019 m. kovo 21 d. nutartis civilinėje byloje). Pirmą, ką galime pastebėti - ne visose bylose pirmosios instancijos teismas pritaikė piktnaudžiavimą teise. Antra, atsižvelgiant į vieną iš pateiktų pavyzdžių matyti, kad, sprendžiant tokio pobūdžio klausimus, analizė piktnaudžiavimo teise kontekste, atliekama ne visais atvejais. Trečia, teismai piktnaudžiavimą teise naudoja ne kaip atskirą teisinį instrumentą, o kaip priemonę argumentacijai papildyti.

Pasitaiko ir ginčų, kurie kyla tarp nuosavybės savininko ir daugiabučio namo savininkų bendrijos. Pvz., vienoje 2018 metų byloje kilo ginčas dėl atsakovės prievolės daugiabučio namo savininkų bendrijai mokėti privalomus mokesčius. Šioje byloje atsakovė ginčijo skolos dydį bei mokesčių apskaičiavimą argumentuodama tuo, kad jai nuosavybės teise priklauso rūsyje esančios patalpos, kurios iš esmės yra bendrojo naudojimo patalpos, todėl pateikė priešieškinį dėl patalpų pripažinimo bendro naudojimo objektu, atitinkamai prašydama iš naujo apskaičiuoti įsiskolinimą. Pirmosios instancijos teismas ieškinį tenkino, o priešieškinį atmetė, nes nustatė, jog nėra teisinio pagrindo ginčo turto nuosavybės teisę transformuoti iš atsakovės asmeninės į bendrąją dalinę visų daugiabučio gyvenamojo namo bendraturčių nuosavybę. Atsakovė apeliaciniu skundu prašė panaikinti tokį sprendimą, tačiau apeliacinės instancijos teismas pažymėjo, kad asmuo, įgyvendindamas savo teises bei atlikdamas pareigas, privalo veikti pagal teisingumo, protingumo ir sąžiningumo

reikalavimus. Taip pat konstatavo, kad „<...> atsakovė savo reikalavimu pripažinti patalpas R-13 ir R-14 bendro naudojimo patalpomis tik siekia mažesnių jai tenkančių mokesčių mokėjimo, t. y. šiuo atveju elgiasi nesąžiningai ir piktnaudžiauja jai priklausančiomis teisėmis, nes siekia atsakomybę už tai, kad daug metų nesidomėjo jai priklausančiu turtu ir nemokėjo už jį mokesčių, perkelti ieškovei, tuo pačiu ir kitiems bendrasavininkiams.“ (Kauno apygardos teismo 2018 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje). Atkreiptinas dėmesys, kad, sprendžiant šį ginčą, tik apeliacinės instancijos teismas remiasi ir piktnaudžiavimu teise. Iš apeliacinės instancijos teismo argumentacijos matyti, kad remiamasi ne tik draudimu piktnaudžiauti teise, bet ir bendraisiais sąžiningumo, teisingumo ir protingumo principais. Konstatuojama, kad atsakovė elgiasi nesąžiningai, kas rodo, kad atsakovės elgesys yra vertinamas sąžiningumo kontekste.

Nemaža dalis ginčų kyla tarp gretimų žemės sklypų savininkų. Dažniausiai tokie ginčai būna susiję su įstatyme numatytų atstumų nesilaikymu. Pvz., vienoje byloje ieškovas teigė, kad atsakovai, rekonstruodami ūkinį pastatą į gyvenamąjį namą, nesilaikė minimalių gaisrinės saugos atstumų tarp pastatų, todėl turi įrengti priešgaisrinę užtvaramą. Apeliacinės instancijos teismas šioje byloje nurodė, kad „<...> Gaisrinio nesaugumo situaciją sudarė pats ieškovas, savavališkai, nesant projekto, prie gyvenamojo namo priblokavęs malkinę. Taigi, ieškovas sukūręs šią situaciją, nepagrįstai reikalauja, kad gaisrinis saugumas tarp esamų pastatų būtų užtikrintas atsakovų sąskaita (CK 1.137 straipsnio 3 dalis).“ (Panevėžio apygardos teismo 2019 m. gruodžio 23 d. sprendimas civilinėje byloje). Kitoje byloje, ieškovas prašė teismo pripažinti jam teisę be atsakovės (gretimo sklypo savininkės) sutikimo savo žemės sklype įgyvendinti teisę statyti namą. Ginčas kilo dėl to, kad, statant namą buvo pažeisti imperatyviomis įstatymo normomis reglamentuoti atstumai iki gretimo žemės sklypo ribos. Ieškovas paaiškino, kad, išliejus pamatą ir sumūrijus mūrą, netyčia įstatymų reikalaujamas atstumas iki atsakovės sklypo ribos sumažėjo ir dėl šios priežasties Valstybinė teritorijų planavimo ir statybos inspekcija be gretimo sklypo savininkės sutikimo atsisakė tvirtinti deklaraciją apie statybos užbaigimą. Pirmosios instancijos teismas sprendimu dalį ieškinio tenkino ir leido statyti namą be atsakovės sutikimo. Pažymėjo, kad perkelti jau pastatyto namo yra neįmanoma, o perstatyti 2,17 m. atstumu iki atsakovės sklypo esantį namą 0,83 m. atstumui sudėtingas ir atsakovės teisių pažeidimui neproporcingas procesas. Taigi, teismas, remdamasis CK 1.5 str. įtvirtintais bendraisiais sąžiningumo, protingumo ir teisingumo principais, pripažino tai pažeidimu, nelemiančiu statybos neteisėtumo. Atsakovė su tokia teismo nuomone nesutiko, remdamasi ieškovo nesąžiningumu („Ieškovo ieškinys negalėjo būti tenkinamas ir dėl to, kad ieškovas net 6 metus statydamas statinį (gyvenamąjį namą), kurį dabar siekia įteisinti elgėsi nesąžiningai

(CK 1.137 str. 3 d.), - ne tik negavo atsakovės rašytinio sutikimo, bet netgi neinformavo atsakovės apie jos teisių pažeidimą, o į atsakovę kreipėsi tik po to, kai po parengiamojo Molėtų rajono apylinkės teismo posėdžio, įvykusio 2017-10-16, neva „paaiškėjo“, kad gretimo sklypo savininkas, kurio rašytinį sutikimą reikia gauti, yra atsakovė.“) ir sąmoningu siekiu pažeisti imperatyvias įstatymo normas. Apeliacinės instancijos teismas neanalizavo ieškovo veiksmų piktnaudžiavimo teise kontekste, tačiau rėmėsi bendraisiais teisės principais ir specialiosiomis teisės normomis. Pažymėjo, kad, pripažinus ieškovui teisę be atsakovės sutikimo įgyvendinti teisę statyti namą, nesilaikant įstatyme numatyto atstumo, būtų sudaromos sąlygos ignoruoti imperatyvius reikalavimus. Nurodo, kad atstumas gali būti keičiamas tik suinteresuotų asmenų tarpusavio susitarimu, todėl, siekiant išvengti griovimo darbų, siūlė ieškovui susitarti su atsakove. Atsižvelgiant į tai, pirmosios instancijos teismo sprendimas buvo panaikintas ir priimtas naujas sprendimas – ieškinį atmesti (Panevėžio apygardos teismo 2019 m. birželio 13 d. sprendimas civilinėje byloje).

Iš pateiktų teismų praktikos pavyzdžių matyti, kad draudimo piktnaudžiauti teise principas ginčiuose, kylančiuose iš nuosavybės teisių santykių kaip atskira teisinė konstrukcija, yra naudojama išimtiniais atvejais. Dažniausiai, jei ir kyla klausimas dėl šalių piktnaudžiavimo subjektinėmis teisėmis, principas yra taikomas kartu su kitais bendraisiais teisės principais. Viena vertus pritariama tokiai nusistovėjusiai praktikai, kadangi bendrieji teisės principai padeda atskleisti piktnaudžiavimo teise turinį, tačiau, kita vertus, draudimas piktnaudžiauti teise, kaip kai kurie autoriai pažymi, ne veltui yra išskirtas kaip atskira teisinė konstrukcija. Atsižvelgiant į tai, manytina, kad teismai nagrinėdami bylas turėtų skirti daugiau dėmesio šalių veiksmų analizei konkrečiai piktnaudžiavimo teise aspektu.

2.2.2. Sutarčių teisės srityje

Sutarčių teisė yra dar viena sritis, kurioje atsižvelgiant į aktualią teismų praktiką galime išskirti atvejus, susijusius su piktnaudžiavimu teise. Štai pvz., ieškovė (žemės ūkio bendrovė) kreipėsi į teismą prašydama priteisti iš trijų atsakovų po 7 500 Eur baudą. Ieškovė nurodė, kad su atsakovais buvo sudariusi preliminarias sutartis, kuriose atsakovai įsipareigojo po metų laiko su ieškovu sudaryti pagrindinę žemės sklypų pirkimo-pardavimo sutartį. Po kurio laiko atsakovai pranešė, jog nutraukia preliminarias sutartis. Pirmosios instancijos teismas ieškinį atmetė, atleido atsakovus nuo atsakomybės, nes prievolė sudaryti pagrindines žemės sklypų pirkimo-pardavimo sutartis buvo neįvykdyta dėl abiejų šalių kaltės. Teismas sprendė, kad ieškovė, kaip protingas ir apdairus asmuo, kuriam taikomi aukštesni elgesio standartai nei atsakovams, turėjo suvokti riziką ir realią galimybę,

kad pagrindinės žemės sklypų pirkimo-pardavimo sutartys nustatytu terminu (po metų laiko) gali būti ir nesudarytos, o atsakovai, nesidomėdami pardavimo sąlygomis ir teisės aktuose nustatyta tvarka, nebuvo pakankamai rūpestingi ir atidūs, neatitiko protingo ir normaliai atidaus žmogaus standarto. Apeliacinės instancijos teismas sutiko su pirmos instancijos teismo sprendimu ir nutarė palikti sprendimą nepakeistą ir nurodė, kad nors ieškovė žinojo, kad preliminarių sutarčių sudarymo metu neturi nei pirmumo teisės pirkti žemės sklypus, vis tiek sudarė su atsakovais nuomos sutartis ir numatė žemės sklypų pirkimo-pardavimo datą po metų, tokiu būdu įgydama pirmumą prieš kitus subjektus, kurie jau turėjo egzistuojančią teisę pirkti, tuo pažeisdama imperatyvias Žemės ūkio paskirties žemės įsigijimo įstatymo nuostatas. Taip pat, skirtingai nei pirmosios instancijos teismas, papildomai pažymėjo, kad privatinės teisės srityje asmenys gali laisvai naudotis civilinėmis teisėmis, tačiau tokia jų teisė nėra absoliuti. *„CK 1.5 straipsnio nuostatos įpareigoja asmenis vadovautis teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais ne tik jiems įgyvendinant savo teises, bet ir savo susitarimu nustatant tarpusavio teises ir pareigas, vadinasi, ir sudarant sutartis bei jas įgyvendinant. <...> Asmens veiksmai, kai jis įgyvendina savo teisę ne pagal jos paskirtį, net ir neturint tiesioginio tikslo padaryti žalos kitų asmenų interesams, gali objektyviai padaryti žalos kitiems asmenims. Todėl tais atvejais, kai civilinės teisės įgyvendinamos, prieštaraujant jų paskirčiai, viešajai tvarkai, geriems papročiams ar visuomenės moralės principams, jos nebus ginamos (CK 1.137 str. 3 d., 5 d.). Teisė negina ir negali ginti nesąžiningo asmens (Lietuvos apeliacinio teismo 2014m. birželio 12d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-864/2014).“* (Šiaulių apygardos teismo 2018 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje).

Iš pateikto pavyzdžio matyti, kad pirmosios instancijos teismas vertindamas šalių veiksmus daugiausia rėmėsi tuo, kad šalys nebuvo pakankamai rūpestingos, o jų veiksmai neatitiko protingo ir normaliai atidaus asmens standarto. Apeliacinės instancijos teismas nors ir sutiko su pirmosios instancijos sprendimu, vis dėlto argumentaciją papildė ir draudimu piktnaudžiauti teise. Tačiau, ieškovo veiksmus vertino sąžiningumo kontekste, prieidamas išvadą, kad ieškovas elgėsi nesąžiningai. Atkreiptinas dėmesys, kad konstatavus ieškovo nesąžiningumą, atitinkamai galima buvo pripažinti, kad ieškovas įgydamas pirmumą prieš kitus (jau turinčius egzistuojančią teisę pirkti žemę) subjektus, pažeidė jų teises ir teisėtus interesus, taigi piktnaudžiavo teise. Teismas tai iš esmės ir pasako, tik netiesiogiai, nes toks argumentacijos variantas nereikalauja platesnės draudimo piktnaudžiauti teise analizės.

Šiame kontekste paminėtina ir dar viena byla, kurioje ieškovė kreipėsi į teismą prašydama pripažinti apsimestinę mainų sutartį, pirkimo-pardavimo sutartimi. Ieškovė

nurodė, kad jai, kartu su trimis bendraturčiais, priklauso žemės sklypas, kuriuo jie naudojami nustatyta tvarka, bet po kurio laiko ieškovė sužinojo, kad atsakovai jiems priklausiusias žemės sklypo dalis perleido atsakovės sėsei, mainais į jai priklausančią transporto priemonę, taip pat tretiesiems asmenims, kurie nėra žemės sklypo bendraturčiai. Pirmosios instancijos teismas ieškinį tenkino. Pažymėjo, kad „<...> *sutarčių laisvės principas, kitos teisės normos, užtikrinančios savininko teisę laisvai disponuoti nuosavybės teise priklausančiu daiktu ar jo dalimi, suteikia savininkui galimybę pasirinkti už perleidžiamą turtą pageidaujamo gauti atlyginimo rūšį, tačiau savininkas, naudodamasis nurodyta teise, negali pažeisti įstatymų, taip pat kitų asmenų teisių.*“ Aiškiai matyti, jog pabrėžiamas, santykinis teisių pobūdis t. y. kad subjektinės teisės turi ribas. Atsižvelgiant į tai, teismas konstatuoja, kad „<...> *atsakovų sudarytas apsimestinis sandoris pažeidė ieškovės t. y. ginčo nekilnojamojo turto bendraturtės, interesus, nes dėl šio apsimestinio sandorio jai buvo atimta galimybė pasinaudoti pirmenybės teise pirkti parduodamą bendro turto dalį <...>. Atsakovai sudarė apsimestinį sandorį, turėdami tikslą nesąžiningai elgtis ieškovės atžvilgiu.*“ Pirma, teismas pripažįsta, kad atsakovams naudojantis teisėmis laisvai sudaryti sutartis, perduoti nuosavybės teises yra peržengiama riba, nes pažeidžiami ieškovės interesai. Antra, nustatoma, kad atsakovai taip elgėsi tyčia (sąmoningai), turėdami tikslą pakenkti ieškovei. Taigi, iš to kas paminėta, darytina išvada, kad jau pirmosios instancijos teismas galėjo remtis draudimo piktnaudžiauti teise pažeidimu. Apeliacinės instancijos teismas, remdamasis CK 1.5 str. 1 d. nurodė, kad civilinių santykių subjektai, įgyvendindami savo teises bei atlikdami pareigas, privalo veikti pagal teisingumo, protingumo ir sąžiningumo reikalavimus. „*Tai reiškia, kad įgyvendindamas savo teises ir naudodamasis savo laisvėmis, žmogus privalo laikytis Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir įstatymų, nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių (Konstitucijos 28 straipsnis). <...> Teisėjų kolegija sutinka, kad nustačius atsakovų nesąžiningumą (CK 1.137 straipsnio 3 dalis), teismas neturėjo pagrindo plečiamai taikyti ir aiškinti mainų sutarties sąlygų jų naudai.*“ Taigi, apeliacinės instancijos teismas pritarė pirmosios instancijos teismo sprendimui, jog mainų sutartis buvo apsimestinis sandoris, sudarytas turint tikslą atsakovams perleisti nuosavybę į žemės sklypo dalį tokiu būdu, kad jos negalėtų nupirkti ieškovė, pasinaudodama bendraturčio pirmenybės teise (Kauno apygardos teismo 2019 m. rugsėjo 17 d. nutartis civilinėje byloje). Nors tiesiogiai apeliacinės instancijos teismas nekonstatuoja, kad atsakovai pažeidė draudimo piktnaudžiauti principą, tačiau iš argumentacijos matyti, kad pateikti argumentai savo turiniu atitinka piktnaudžiavimo teise turinį. Visų pirma, remiamasi Konstitucijos 28 str., kuris iš esmės ir kalba apie tinkamą naudojimąsi subjektine teise. Antra, pabrėžiama, kad atsakovai, naudodamiesi savo teise,

pažeidė ieškovės teisę pasinaudoti pirmenybės teise, o CK 1.137 str. 3 d. būtent ir kalbama, kad draudžiama įgyvendinti civilines teises tokiu būdu, kuris be teisinio pagrindo pažeistų kitų asmenų teises. Trečia, kalbama apie nesąžiningumą ir pateikiama nuorodą į CK 1.137 str., kuriame įtvirtintas draudimas piktnaudžiauti teise.

Apibendrinant paminėtina, kad, nagrinėjant bylas, susijusias su sutarčių teisės klausimais, draudimo piktnaudžiauti teise principas dažniausiai yra naudojamas arba netiesiogiai, arba šalia kitų bendrųjų teisės principų. Aptartose nutartyse buvo pabrėžiama, kad teisės nėra absoliučios ir kad įgyvendindamas jam suteiktas teises asmuo negali pažeisti kitų asmenų teisių ir interesų. Vertinant bylos šalių veiksmus didelis dėmesys skiriamas sąžiningumui. Pažymėtina, kad viename iš pateiktų nutarčių išskirtas tikslas nesąžiningai elgtis ieškovės atveju, kas patvirtina, jog tam tikrais atvejais įmanoma išskirti ir tikslą piktnaudžiauti. Vis dėlto, atsižvelgiant į tai, kas paminėta, manytina, kad tais atvejais, kai piktnaudžiavimas akivaizdus, kuomet galima išskirti netgi tikslą, teismai galėtų drąsiau remtis draudimo piktnaudžiauti teise principu, kas sudarytų prielaidas draudimui piktnaudžiauti teise iš tiesų tapti savarankišku institutu.

2.2.3. Kylančiuose iš juridinio asmens veiklos

Piktnaudžiavimas teise bylose, susijusiose su juridinio asmens veikla, gali pasireikšti sudarant akcijų pirkimo-pardavimo sutartis, kurių sąlygos prieštarauja imperatyvioms įstatymo normoms. Kaip pvz., byloje, kurioje ieškovė kreipėsi į teismą teigdama, kad tarp jos ir atsakovų buvo sudaryta akcijų pirkimo-pardavimo sutartis. Atsakovai su tuo nesutiko, pareiškė priešieškinį, kuriame nurodė, kad sutartis turėtų būti pripažinta niekine ir negaliojančia, kadangi dalis sutarties sąlygų prieštaravo viešajai tvarkai ir gerai moralei. Viena iš atidedamųjų sąlygų buvo objektyviai neįmanoma – sutarties šalys tarėsi, kad pardavėjai akcijas perleis po to, kai bendrovės direktorius perleis ieškovei savo turimas akcijas, nors kaip procesiniuose dokumentuose tvirtino pats bendrovės direktorius, jis to neketino daryti, nes ieškovė jam grasino. Lietuvos apeliacinis teismas priėjo išvados, kad pirmosios instancijos teismas teisingai išsprendė tarp šalių kilusį ginčą, tačiau, skirtingai nei pirmosios instancijos teismas, papildomai pažymėjo, kad „<...> šioje konkrečioje situacijoje išankstinis šalių susitarimas atleisti Bendrovės vadovą šiam to nežinant ir nesitikint, neatitinka geros moralės įprastinės sampratos, žeidžia kitų asmenų, visų pirma, Bendrovės vadovo interesus, teisėtus lūkesčius.<...> Įstatymų leidėjas įsakmiai įpareigoja asmenis savo civilinėmis teisėmis naudotis sąžiningai, laikantis įstatymų, gerbiant bendro gyvenimo taisykles ir geros moralės principus, veikti sąžiningai, protingai ir teisingai.

Įstatyme įtvirtintas draudimas piktnaudžiauti savo teise t. y. įgyvendinti savo teises tokiu būdu bei priemonėmis, kurie prieštarautų subjektinės teisės paskirčiai (CK 1.137 str. 1-3 d.).“ (Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. vasario 6 d. nutartis civilinėje byloje). Iš pateikto pavyzdžio matyti, kad piktnaudžiavimas teise šioje byloje nebuvo analizuojamas ar konstatuojamas, tačiau paminėta, kad ieškovė savo veiksmais pažeidžia kitų asmenų interesus, nurodytas ir pats straipsnis. Taigi, viena vertus, teismas taip papildė argumentaciją, daro ją svaresnę, kita vertus, tai rodo, kad nebūtinai visos bylos aplinkybės turi būti sprendžiamos remiantis draudimu piktnaudžiauti teise. Gali būti vertinami tik tam tikri veiksmai, siekiant, kad byla būtų kuo išsamiau aptarta ir išnagrinėta.

Taip pat dažnas atvejis, kai įmonei, paskelbus bankrotą siekiant užvilkti bankroto procesą, teikiami nepagrįsti dokumentai, priimami neteisėti nutarimai, sudaromi nebūtinai sandoriai, taip pažeidžiant kreditorių teises. Pvz., vienoje iš tokių bylų bankroto administratorė kreipėsi į teismą, šalia kitų prašymų taip pat nurodydama ir prašymą skirti baudas kreditoriams už piktnaudžiavimą procesinėmis teisėmis. Šioje dalyje savo reikalavimą grindė tuo, kad bendrovės kreditorius kartu su kitu asmeniu jau ne pirmą kartą siekia, kad bankroto administratorė atsistatydintų. Pirmosios instancijos teismas skyrė baudas kreditoriams, nes vertino, kad kreditoriai turėjo suprasti, jog skundžiami kreditorių susirinkimo nutarimai pažeidžia CK 1.2, 1.5, 1.137 straipsniuose įtvirtintus principus – vilkina įmonės bankroto procedūras. Taigi, teismas atsižvelgdamas į tai, kad bendrovės kreditoriai teikia įvairius prašymus bei skundus, padarė išvadą, kad kreditoriai piktnaudžiauja savo procesinėmis teisėmis ir sąmoningai vilkina bylos nagrinėjimą. Lietuvos apeliacinis teismas šiuo klausimu buvo priešingos nuomonės. Nutartyje teismas pažymėjo, kad „<...> *ne kiekvienu atveju pareigos sąžiningai naudotis procesinėmis teisėmis nepaisymas laikytinas teisės pažeidimu <...>. Pagal formuojamą kasacinio teismo praktiką įstatyme nustatytos teisės įgyvendinimas gali būti laikomas piktnaudžiavimu tik išimtiniais atvejais, kai tokia teise akivaizdžiai naudojasi ne pagal jos paskirtį.*“ Teismo neįtikino ir bankroto administratorės pateikti argumentai, kad apeliantai bankroto procese neturi tikslo ginti savo kaip kreditorių teisių, o „<...> *piktybiškai slėpdami, nepateikdami informacijos, tyčia kurdami situacijas, dėl kurių būtų pagrindas nušalinti administratorę <...>*“, siekia vilkinti ir trukdyti bankroto procesą. Taigi, Apeliacinis teismas panaikino kreditoriams skirtas baudas, nes sprendė, kad pirmosios instancijos teismas skundžiama nutartimi skirdamas kreditoriams baudas už piktnaudžiavimą procesinėmis teisėmis, nenurodė konkrečių kreditorių veiksmų, kurie laikomi draudžiamu elgesiu, teikiant prašymą dėl bankroto administratoriaus atsistatydinimo (Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. gruodžio 13 d. nutartis civilinėje byloje). Kritikuotinas toks Apeliacinio teismo teiginys.

Atkreiptinas dėmesys, kad piktnaudžiavimas teise visuomet yra iš pažiūros teisėtas elgesys. Jis pasireiškia ne tuo, kad asmuo atlieka draudžiamą teisės veiksmą, o tuo, kad atliekamas veiksmas yra teisėtas, tačiau jis arba atliekamas netinkamu būdu, arba pažeidžiant kitų asmenų teises. Kitaip tariant, atliekamas veiksmas yra teisėtas, tačiau yra viršijamos subjektinės teisės įgyvendinimo ribos, taip pažeidžiant ir kitų asmenų teises. Šiuo konkrečiu atveju matyti, kad teismas plačiau neanalizuoja kreditorių veiksmų, o apsiriboja jau suformuluotos kasacinio teismo praktikos citavimu.

Paminėtinas ir atvejis, kuomet bankrutuojanti bendrovė kreipėsi į teismą dėl sandorių pripažinimo negaliojančiais. Ginčo sandorių sudarymo metu ieškovė buvo nemoki, neturėjo galimybių atsiskaityti su kitais kreditoriais, taigi įskaitymai, kuriais pirmenybės teisė prieš kitus kreditorius buvo suteikta susijusiam asmeniui, pažeidė kitų kreditorių interesus. Pirmosios instancijos teismas ieškinį tenkino iš dalies, sutiko su ieškovės nuomone, kad, sudarius minėtus sandorius, atsakovui buvo suteikta pirmenybės teisė prieš kitus kreditorius, nes, perdavus turtą sumažėjo įmonės turto masė, iš kurios galėjo būti patenkinami ir kitų kreditorių reikalavimai. Šiai nuomonei pritarė ir apeliacinės instancijos teismas, kuris pažymėjo, kad: „<...> *Tokie veiksmai akivaizdžiai pažeidė ieškovės kreditorių interesus bei įstatymo nuostatas, įpareigojančias įgyvendinant savo teises bei vykdant pareigas elgti sąžiningai, laikantis protingumo ir teisingumo principų, draudžiančias piktnaudžiauti teise ir nepagrįstai varžyti kitų asmenų teises bei saugomus interesus (CK 1.137 straipsnio 2 ir 3 dalys).*“ (Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. liepos 5 d. nutartis civilinėje byloje).

Kreditorių teisių pažeidimas buvo konstatuotas ir byloje, kai įmonė turėdama finansinių sunkumų ir būdama nemoki, sudarė paskolos sutartį, kuria atsakovei buvo perleistas ilgalaikis įmonės turtas. Pirmosios instancijos teismas, atsižvelgdamas į šalių išdėstytas aplinkybes, sprendė, kad nurodytu sandoriu iš esmės buvo suteikta pirmenybė vienam kreditoriui – atsakovei, taip sumažinant bankrutuojančios įmonės galimybes atsiskaityti su kitais kreditoriais ir pažeidžiant kitų kreditorių teises. Taigi, teismas nusprendė, kad taikytina nesąžiningumo prezumpcija, nes ginčijamas sandoris buvo sudarytas dėl skolos, kurios mokėjimo terminas nebuvo suėjęs. Apeliacinės instancijos teismas sprendimą paliko nepakeistą ir pažymėjo, kad „<...> *sudarius ginčijamą sandorį, buvo patenkinti tik vieno kreditoriaus (atsakovės) reikalavimai ir neliko turto, iš kurio buvo galimas kreditorių, kurių reikalavimai atsirado anksčiau nei atsakovės, reikalavimų patenkinimas. Taigi, teisėjų kolegija sutinka su pirmosios instancijos teismo išvada, kad ginčijamu mokėjimu buvo pažeistos kitų kreditorių teisės (CK 1.137 straipsnio 2 ir 3 dalys).*“ (Klaipėdos apygardos teismo 2019 m. rugpjūčio 22 d. nutartis civilinėje byloje).

Kitoje byloje ginčas kilo dėl bankrutavusios uždarnosios akcinės bendrovės kreditorių susirinkimo priimto nutarimo, kuris buvo priimtas iš esmės kreditorių susirinkimo pirmininko, turinčio 76,65 procentus balsų, valia. Nutarimu buvo pritarta pasiūlymui sudaryti taikos sutartį civilinėje byloje, bankrutuojančiai bendrovei aiškiai nepalankiomis sąlygomis. Iš esmės tą patį konstatavo ir pirmosios instancijos teismas, nuroydamas, kad balsavimo eiga, kuomet nutarimas buvo priimtas atsakovo turimų balsų dauguma, sudaro pagrindą daryti išvadą, kad nebuvo užtikrintas balsavimo skaidrumas. Kitas svarbus aspektas, kurį pažymėjo teismas: „<...> atsakovas kaip kreditorius ir kreditorių susirinkimo pirmininkas, atsižvelgiant į tai, kad jo balsai lemia kreditorių nutarimo priėmimą, turėjo nusišalinti nuo klausimo svarstymo kreditorių susirinkime, o to nepadaręs – elgėsi nesąžiningai.“ Kreditorius ir kreditorių susirinkimo pirmininkas nesąžiningai pasinaudojo savo balsų daugumos suteikiamomis teisėmis sau palankia linkme išspręsti civilinę bylą, nes pasiūlytos sąlygos yra naudingas jam, tačiau visiškai nenaudingas likusiems kreditoriams. Lietuvos apeliacinis teismas skundžiamos nutarties negaliojimo pagrindų nenustatė, pažymėjo, kad ginčijamas kreditorių susirinkimo nutarimas buvo priimtas balsų dauguma, kuriai lemiamą įtaką turėjo vieno didžiausio kreditoriaus balsas. Kitaip tariant, teismas padarė išvadą, kad dominuojantis kreditorius priėmė nutarimą savo naudai. „Toks kreditoriaus elgesys kasacinio teismo praktikoje nepripažįstamas sąžiningu ir teisingu, o pareiga elgtis sąžiningai ir teisingai asmenims nustatyta CK 1.137, 6.4 straipsniuose.“ (Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje). Kaip matyti, tiek pirmosios, tiek apeliacinės instancijos teismo išsakytuose argumentuose dominuoja išvada, kad kreditorius elgėsi nesąžiningai. Tai dažnu atveju yra vienas iš požymių, liudijančių, kad viena iš šalių galimai piktnaudžiauja teise. Tiesioginio tikslo pažeisti kitų kreditorių interesus nėra pagrindo įžvelgti, tačiau kitų asmenų interesai gali būti pažeidžiami ir neturint tiesioginio tikslo. Manytina, jog šioje byloje teismas galėjo analizuoti kreditoriaus veiksmus piktnaudžiavimo teise aspektu išsamiau, o ne tik apsiriboti straipsnio paminėjimu.

2.2.4. Civiliniame procese

Draudimas piktnaudžiauti teise apima ir draudimą piktnaudžiauti kreipimosi į teismą teise bei piktnaudžiavimą procesinėmis teisėmis, nes reikalavimas atlyginti nuostolius, patirtus dėl piktnaudžiavimo procesu yra materialinės teisinės prigimties (Brazdeikis, 2010, p. 133). Reiktų pažymėti, jog šioje bylų kategorijoje piktnaudžiavimas Lietuvoje pasireiškia ryškiausiai. Atsižvelgiant į tai, manytina, kad įstatymų leidėjas ne veltui CPK skyrė tiek

daug dėmesio piktnaudžiavimui procesinėmis teisėmis. CPK 7 str. 2 d. įtvirtinta norma, kuri įpareigoja byloje dalyvaujančius asmenis sąžiningai naudotis ir nepiktnaudžiauti jiems priklausančiomis procesinėmis teisėmis. Paminėtini ir to paties kodekso 42 ir 95 straipsniai. CPK 42 str. 5 d. iš esmės pakartojama, kad šalys savo procesinėmis teisėmis privalo naudotis sąžiningai ir išsamiau aptariamoms šalių pareigoms. CPK 95 str. aptariamoms piktnaudžiavimo procesinėmis teisėmis pasekmės.

Piktnaudžiavimas procesinėmis teisėmis teismų praktikoje yra apibrėžiamas kaip „<...> *elgesys, kuris nustatomas objektyviais (išoriniais) jo pasireiškimo požymiais*⁵. *Jeigu visuma aplinkybių suponuoja, kad dalyvaujantis byloje asmuo jam įstatymo suteikta procesine teise akivaizdžiai naudojasi ne pagal paskirtį, bet siekdamas kitų tikslų (pavyzdžiui, sąmoningai sukelti nepatogumų kitai šaliai, užvilinti teisminį procesą ir pan.), toks elgesys nors išoriškai atrodo teisėtas, tačiau turi paslėptą neteisėtą tikslą ir reiškia piktnaudžiavimą procesinėmis teisėmis.*“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje). Piktnaudžiavimas procesine teise pasireiškia konkrečios subjektinės teisės įgyvendinimo sąlygų pažeidimu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. spalio 16 d. nutartis civilinėje byloje). Kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad piktnaudžiavimo procesinėmis teisėmis atvejais laikytini šalies veiksmai, naudojantis tokiomis teisėmis ne pagal jų paskirtį, ne pagal civilinio proceso tikslus arba kai tokiais veiksmais kitai proceso šaliai sąmoningai sukeliama esminė žala (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. liepos 9 d. nutartis civilinėje byloje). Kitaip tariant, piktnaudžiavimas ryškus tais atvejais, kai teise kreiptis į teismą sąmoningai naudojamas ne pagal jos paskirtį, siekiant ne apginti pažeistą teisę ar įstatymų saugomą interesą, o kitų tikslų – sukelti nepatogumų atsakovui, pakenkti jo reputacijai, daryti spaudimą kitai šaliai, vilkinti procesą, nepagrįstai kreiptis į teismą, kad laikinai būtų sustabdytas kitos bylos nagrinėjimas ir panašiais atvejais. Atkreiptinas dėmesys, kad piktnaudžiavimas yra ne tik tada, kai veiksmas sukelia turtinę žalą, bet ir tada, kai kenkia teisei sistemai, objektyviai neatitinka sąžiningo elgesio standartų (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje). Neigiami padariniai gali pasireikšti ir pvz., normalios proceso eigos sutrikdymu, dėl kurio tenka atidėti posėdžius ar neigiamų psichologinių išgyvenimų sukėlimu kitiems byloje dalyvaujantiems asmenims. Paminėtina ir tai, kad piktnaudžiavimas lemia ir papildomas valstybės sąnaudas, susijusias su teisminių procesų organizavimu bei vykdymu. Siekiant apriboti piktnaudžiavimą procesinėmis teisėmis, byloje dalyvaujantiems asmenims gali būti skiriamos baudos.

⁵Tai pvz., ieškinio ar kito procesinio dokumento pateikimo aplinkybėmis, jų turiniu, tarp bylos šalių kilusio ginčo pobūdžiu ir jo teismo nagrinėjimo eiga.

Kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad pagal CPK 95 str. baudai dėl piktnaudžiavimo procesinėmis teisėmis paskirti būtinos sąlygos: šalies nesąžiningumas ir skundo nepagrįstumas jį pateikiant teismui arba sąmoningas veikimas prieš teisingą ir greitą bylos išnagrinėjimą ir išsprendimą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. vasario 18 d. nutartis civilinėje byloje). Tai reiškia, kad sprenddamas baudos skyrimo klausimą, teismas šalies elgesį turi vertinti remdamasis minėtais aspektais ir skirti ją tik nesąžiningai besielgiantiems asmenims. Teismas, sprenddamas dėl skirtinos baudos, turi įvertinti aplinkybių visumą, t. y. padaryto pažeidimo pobūdį, trukmę, poveikio mastą, pasekmes, pažeidimo įtaką civilinio proceso ekonomiškumo, koncentruotumo, operatyvumo principams įgyvendinti, pažeidimą padariusio asmens savybes bei kitas reikšmingas aplinkybes, teisingumo ir protingumo principus. Siekiant nustatyti, ar asmuo veikė piktnaudžiaudamas suteikta teise, vertintini ne tik konkrečiame procese asmens atlikti veiksmai, bet ir asmenį apibūdinančios aplinkybės, jo veiksmų motyvacija, duomenys apie tai gali būti ne tik nagrinėjamoje byloje, bet ir kitose bylose, kuriose dalyvauja asmuo, kurio veiksmai gali būti vertinami kaip piktnaudžiavimas procesu (Vilniaus apygardos teismo 2019 m. liepos 4 d. nutartis civilinėje byloje).

Atsižvelgiant į 2018 – 2020 metų teismų praktiką, susijusią su piktnaudžiavimu procesu, galime matyti, jog piktnaudžiavimas procesu pasireiškia įvairiai: asmenims piktnaudžiaujant kreipimosi į teismą teise, kreipiantis su tapačiais reikalavimais, byloje teikiant nepagrįstus prašymus (pvz., taikyti laikinąsias apsaugos priemones), nevykdant teismo nurodymų (pvz., šalis vengia priimti teismo šaukimą atvykti į teismą), pakartotinai teikiant teismui nustatytų reikalavimų neatitinkančius procesinius dokumentus, teikiant nepagrįstus nušalinimus.

Atkreiptinas dėmesys, kad ne kiekvienas pareigos sąžiningai naudotis procesinėmis teisėmis nesilaikymo atvejis savaime reiškia teisės pažeidimą, t. y. ne kiekvienu atveju pareigos sąžiningai naudotis procesinėmis teisėmis nepaisymas laikytinas teisės pažeidimu. Tam tikrais atvejais minėtas elgesys gali būti įvertintas kaip netinkamas subjektinės teisės įgyvendinimas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. spalio 16 d. nutartis civilinėje byloje). Pvz., teisėtas ir pagrįstas kreipimasis į teismą su ieškiniu pats savaime nėra laikomas piktnaudžiavimu procesinėmis teisėmis, o yra teisės kreiptis į teismą realizavimas. Kaip yra pažymėjęs Vilniaus apygardos teismas 2018 m. vasario 13 d. nutartyje, kiekvienu atveju teismas turi ne tik teisę, bet ir pareigą, įgyvendindamas proceso tikslus ir principus, kontroliuoti šalių naudojimąsi procesinėmis teisėmis, šalinti bet kokius procesinio nesilaikymo atvejus, o asmeniui piktnaudžiaujant teise – atsisakyti ją ginti. Šioje byloje Vilniaus apygardos teismas, atsižvelgdamas į tai, kad ieškovas sąmoningai atkartoja

įžeidžiančius teiginius Lietuvos Respublikos teisėsaugos institucijų ir teisėjų atžvilgiu, sprendė, kad nėra pagrindo priimti atskirąjį skundą, kuris iš esmės atspindi tuos pačius teiginius, kurių trūkumus teismas nustatė. Taigi, pažymėjo, kad tokie ieškovo veiksmai vertintini kaip piktnaudžiavimas konstitucinėmis teisėmis. Tos pačios nuomonės laikėsi ir Apeliacinis teismas, nurodydamas, kad apeliantui jau ne kartą buvo išaiškinta, kad šalys joms priklausančiomis procesinėmis teisėmis privalo naudotis sąžiningai, taip pat, kad „<...> sąžiningas kreipimasis į teismą su ieškiniu ar kitu procesiniu dokumentu dėl pažeistų teisių gynimo visų pirma suponuoja atitinkamą paties apelianto procesinį elgesį.“ Taigi, Apeliacinis teismas padarė išvadą, kad „<...> nekeisdamas savo elgesio ir kas kartą teikdamas teismui tokio paties turinio procesinius dokumentus, tą daro tyčia, akivaizdžiai piktnaudžiaudamas kreipimosi į teismą teise.“ (Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. liepos 12 d. nutartis civilinėje byloje).

Šiame kontekste paminėtini ir atvejai, kuomet į teismą pakartotinai kreipiamasi su tapačiais reikalavimais. Tinkamas pavyzdys galėtų būti byla, kurioje Lietuvos apeliacinis teismas konstatavo, kad ieškovė piktnaudžiauja jai suteiktomis procesinėmis teisėmis kreiptis dėl proceso atnaujinimo. Teismas nustatė, kad ieškovė prašymus buvo pateikusi šešis kartus ir tris kartus teismas juos paliko nenagrinėtus. Visi prašymai buvo grindžiami iš esmės analogiškais aplinkybėmis. Ieškovės nurodoma naujai paaiškėjusi aplinkybė iš tiesų neatitiko realybės, nes buvo susijusi su sklypo verte, kuri neatitinka realios vertės, ji tokia bus tik ateityje, kuomet žemės sklypas bus pagerintas. Šią aplinkybę ne kartą buvo konstatavę ir kiti teismai, sprendę ieškovės prašymus dėl proceso atnaujinimo byloje (Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. birželio 5 d. nutartis civilinėje byloje).

Neigiami padariniai gali pasireikšti ir šalių laiko eikvojimu svarstant piktnaudžiaujant teise pateiktus prašymus. Pvz., Vilniaus miesto apylinkės teismas 2019 m. rugsėjo 26 d. nutartimi, vadovaudamasis CPK 95 str. nuostatomis pareiškėjui skyrė 100 Eur baudą už akivaizdžiai nepagrįsto prašymo padavimą. Pirmosios instancijos teismas konstatavo, kad pareiškėjo pateiktas prašymas, atnaujinti procesą byloje, akivaizdžiai nepagrįstas. Pasirašęs hipotekos sutartį pareiškėjas kaip naują aplinkybę teigia nebuvus gyvenamojo namo įkeitimo. Prašymas motyvuojamas pateikiant fragmentinius duomenis, siekiant suklaidinti teismą bei gaišinant suinteresuotų asmenų laiką rengiant atsiliepimus. Pareiškėjas, remdamasis tuo, kad teismas formaliai įvertino pateiktus įrodymus, pateikė atskirąjį skundą, tačiau apeliacinės instancijos teismas pritarė apylinkės teismo išsakytai pozicijai, jog aptariamam atveju sankcija numatyta CPK 95 str. paskirta pagrįstai, taip pat pažymėjo, kad nekvestionuotina pareiškėjo teisė kreiptis dėl proceso atnaujinimo ir pabrėžė, kad pareiškėjas tai turi daryti sąžiningai. Taigi, nagrinėjamu atveju buvo

konstatuotas pareiškėjo piktnaudžiavimas procesinėmis teisėmis (Vilniaus apygardos teismo 2019 m. lapkričio 14 d. nutartis civilinėje byloje).

Teismas gali atsisakyti priimti procesinį dokumentą remdamasis CK 1.137 str. 3 d. ir atsižvelgdamas į nekintantį procesinį elgesį, niekinamai bei įžeidžiančiai apibūdinant tiek teismus, į kuriuos kreipiamasi su ieškiniu, tiek byloje dalyvaujančius asmenis. Byla, iliustruojanti būtent tokį elgesį 2018 metais buvo nagrinėjama Lietuvos apeliaciniame teisme. Byloje ieškovas kreipėsi į Vilniaus apygardos teismą prašydamas priteisti žalą iš atsakovės – Lietuvos Respublikos. Kadangi ieškinio reikalavimus pirmosios instancijos teismas atmetė, ieškovas pateikė apeliacinį skundą. Teismui nustačius trūkumus, apeliantui buvo duotas 7 dienų terminas trūkumams pašalinti, taigi apeliantas šią nutartį apskundė. Nagrinėjamu atveju Apeliacinis teismas nustatė, kad ieškovui, jau keliasdešimt kartų buvo išvardinti reikalavimai, kuriuos turėtų atitikti procesiniai dokumentai. Taigi, teismas konstatavo, kad ieškovas neabejotinai žinodamas procesinių dokumentų turiniui keliamus reikalavimus, nagrinėjamu atveju ir vėl pateikė analogišką apeliacinį skundą su tais pačiais trūkumais. Taip pat pažymėjo, kad toks elgesys yra sąmoningas piktnaudžiavimas teise ir nedera su CPK 2 ir 5 straipsniuose įtvirtintais civilinio proceso tikslais ir paskirtimi (Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. rugpjūčio 23 d. nutartis civilinėje byloje). Įdomu tai, kad net ir konstatavus sąmoningą, pasikartojantį piktnaudžiavimą, nustačius, kad vienintelis apelianto tikslas – užgaulioti teismus ir kitas institucijas, pripažinus, kad tokie veiksmai prieštarauja proceso tikslui, teismas skundžiamą nutartį palieka nepakeistą ir nustato naują terminą apeliacinio skundo trūkumams pašalinti. Manytina, kad šiuo atveju teismas galėjo skirti baudą. Trūkumų šalinimas nėra veiksminga priemonė, kadangi asmeniui jau keliasdešimt kartų teismas buvo išaiškinęs, kokių reikalavimų turi būti paisoma kreipiantis į teismą. Matyti, jog asmuo piktybiškai neatsižvelgia į teismo išaiškinimus. Apie tai suponuoja ir pasikartojantis asmens elgesys.

Piktnaudžiavimas nušalinimo teise dažniausiai pasireiškia kaip pakartotinai, dėl tų pačių faktų reiškiami nepagrįsti, nesant įstatyme numatytų pagrindų ar juos patvirtinančių aplinkybių, nušalinimai teisėjui ar teismui. Puikus to pavyzdys byla, kurioje ieškovė pateikė ieškinį, prašydama priteisti iš teisėjos 300 000 Eur nuostolių atlyginimą, kildinamą iš teisėjos pareigas vykdžiusios teisėjos netinkamai atliktų pareigų. Žinoma, ieškinį buvo atsisakyta priimti įvertinus tai, kad ieškovė nekeisdama savo elgesio, kaskart teikia tokio paties turinio procesinius dokumentus. Teismas nagrinėjamu atveju konstatavo, kad „<...> ieškovė žinodama, jog savo materialinius reikalavimus reiškia teisėjai, kildinamus iš jos procesinės veiklos vykdant teisėjo pareigas, ir teikdama tokio turinio ieškinį, savo

subjektines teises įgyvendina netinkamai.“ (Kauno apygardos teismo 2020 m. vasario 14 d. nutartis civilinėje byloje).

Galime pastebėti, jog, kaip ir kalbant apie nuosavybės ar sutartinius teisinius santykius piktnaudžiavimo teise kontekste, taip ir kalbant apie procesinių teisių pažeidimus, dažnai akcentuojamas šalių sąžiningas elgesys. Pvz., Vilniaus apygardos teismas nutartimi atmetė pareiškėjo skundą, grindžiamą tuo pačiu pagrindu ir iš esmės dėl to paties dalyko, kuris jau buvo išnagrinėtas ir atmetas bei skyrė pareiškėjai 1000 Eur baudą už piktnaudžiavimą procesinėmis teisėmis. Pareiškėja pateikė teismui prašymą panaikinti baudą. Prašymą grindė tuo, kad ji yra sąžininga, procesinėmis teisėmis nepiktnaudžiavo. Papildomai nurodė, kad *„nebuvo teisinio pagrindo prilyginti proceso nutraukimo neinicijavimo piktnaudžiavimui procesinėmis teisėmis, nes tokia situacija nėra Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 95 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kaip vienas iš piktnaudžiavimo procesinėmis teisėmis atvejų.“* Atmesdamas prašymą, Vilniaus apygardos teismas pažymėjo, kad *„<...> procesinėmis teisėmis turi būti naudojamosi sąžiningai, tik pagal jų paskirtį – užtikrinti operatyvų ir teisingą bylos išnagrinėjimą (Lietuvos Respublikos Konstitucijos 28 straipsnis, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.2 straipsnio 1 dalis, 1.137 straipsnio 3 dalis, CPK 7 straipsnio 2 dalis).“* Taip pat nurodė, kaip konkrečiai nagrinėjamu atveju pasireiškė nesąžiningumas. Akcentavo, kad nagrinėjamu atveju pareiškėjos nesąžiningumas siejamas ne vien su jos veiksmais, jai neinicijavus proceso nutraukimo, kai analogiškas ginčas jau buvo išnagrinėtas dviejų instancijų teismų, tačiau ir su naujų ginčų, grindžiamų tais pačiais argumentais, dėl kurių esmės teismas jau buvo išsamiai pasisakęs, inicijavimu. Apeliacinis teismas pritarė prieš tai paminėtiems argumentams, todėl atmetė atskirąjį skundą, o Vilniaus apygardos teismo nutartį paliko nepakeistą (Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. kovo 1 d. nutartis civilinėje byloje).

Reiktų pažymėti, kad teismų praktikoje pasitaiko ir atvejų, kuomet apeliacinės instancijos teismas konstatuoja, kad procesinės teisės normos, reglamentuojančios baudos skyrimą už piktnaudžiavimą procesinėmis teisėmis buvo pritaikytos netinkamai. Pvz., Klaipėdos apygardos teismas nutartyje pažymėjo, kad net apeliantei teikiant trečią prašymą dėl proceso atnaujinimo, tokie veiksmai yra vertintini veikiau kaip netinkamas subjektinės teisės įgyvendinimas nei piktnaudžiavimas, nes tokiais veiksmais apeliante nepažeidžia kitų asmenų teisių. Atsižvelgiant į tai, teismas konstatavo, kad 1000 Eur baudos apeliantei skyrimas už piktnaudžiavimą procesinėmis teisėmis negali būti laikomas pagrįstu ir teisėtu (Klaipėdos apygardos teismo 2018 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje). Šiaulių apygardos teismas yra pažymėjęs, kad teisėtas ir pagrįstas asmens elgesys naudojantis jam

suteiktomis procesinėmis teisėmis, jeigu nenustatytas tyčinis nesąžiningas elgesys, negali būti pripažįstamas piktnaudžiavimu procesinėmis teisėmis (Šiaulių apygardos teismo 2019 m. liepos 22 d. nutartis civilinėje byloje). Taigi, galime daryti išvadą, kad tam tikrais atvejais, asmens veiksmai, nenustačius tyčinio veikimo prieš teisingą ir greitą bylos išnagrinėjimą, sąmoningo noro sukelti kitai proceso šaliai esminės žalos ar teisiškai suklydus (pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gruodžio 2 d. nutartis civilinėje byloje), gali būti įvertinti ne kaip piktnaudžiavimas teise, o kaip netinkamas subjektinės teisės įgyvendinimas.

Apibendrinant tai, kas paminėta, darytina išvada, kad piktnaudžiavimas procesinėmis teisėmis yra gana dažna problema teismų praktikoje. Tai pagrindžia ir žymiai didesnis skaičius bylų nei kad, pavyzdžiui, kalbant apie piktnaudžiavimą nuosavybės teise ar paveldėjimo teise. Pažymėtina, kad piktnaudžiavimo paplitimo mastas gali suponuoti arba apie neefektyvias priemones arba apie neefektyvų jų praktinį taikymą. Nors kiekvienas turi teisę pasinaudoti įstatymo suteiktomis procesinėmis garantijomis siekdamas apginti savo teises, net uždelsdamas bylos nagrinėjimą, tačiau toks naudojimas teisėmis turėtų būti pagrįstas, nes dalis atsakomybės tenka ir valstybei, kurios pareiga užtikrinti, kad nebūtų piktnaudžiaujama asmeniui suteiktomis teisėmis (Štarienė, 2010, p. 323). Iš pateiktų pavyzdžių ir analizuotos teismų praktikos matyti, kad teismai ne visais atvejais geba identifikuoti piktnaudžiavimo atvejus, kartais nepagrįstai skiria baudas (pvz., Vilniaus apygardos teismo 2019 m. birželio 6 d. nutartis civilinėje byloje), dažnai apeliacinės instancijos teismas panaikina pirmosios instancijos skirtas baudas arba sumažina jas perpus (pvz., Vilniaus apygardos teismo 2019 m. gruodžio 12 d. nutartis civilinėje byloje). Vis dėlto matyti ir teigiamų aspektų. Pvz., nagrinėdami prašymus dėl baudos panaikinimo, teismai išsamiai analizuoja asmens elgesį, reikšmingas aplinkybes, neapsiriboja vien tik straipsnio paminėjimu, remiasi ir jau suformuluota teismų praktika. Dėl šių priežasčių teismų praktikoje jau yra suformuluotas aiškus apibrėžimas, kas laikoma piktnaudžiavimu procesinėmis teisėmis, kokie šalies veiksmai laikytini piktnaudžiavimu procesinėmis teisėmis, kokios aplinkybės vertinamos skiriant CPK 95 str. numatytas sankcijas, pabrėžiamas sąžiningo elgesio kriterijus. Kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad teisė į teisminę gynybą ir jos prieinamumą garantuojama pagrindiniuose įstatymuose, todėl asmens įgyvendinama teisė piktnaudžiavimu gali būti laikoma tik išimtiniais atvejais (Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2005 m. balandžio 4 d. nutartis civilinėje byloje). Atsižvelgiant į tai, manytina, kad teismai, nenorėdami asmeniui užkirsti kelio kreiptis teisminės gynybos, atleidžia žiūrėti į piktnaudžiavimą procesinėmis teisėmis, kas ir sudaro prielaidas jam išaugti.

2.2.5. Kitose civilinių teisinių santykių srityse

Draudimo piktnaudžiauti teise pritaikymas ryškiausiai matomas ankstesniuose poskyriuose išskirtuose, civilinės teisės reguliuojamuose srityse. Vis dėlto reiktų pažymėti, kad piktnaudžiavimas teise galimas ir šeimos teisės srityje tais atvejais, kai tėvai piktnaudžiauja tėvų valdžia (CK 3.180 str. 1 d.). Pvz., vienoje byloje apeliacinės instancijos teismas pažymėjo, kad pirmosios instancijos teismas pagrįstai įvertino, kad atsakovas piktnaudžiavo tėvo teisėmis ir pareigomis, nebendradarbiaudamas su sveikatos priežiūrą teikiančiais specialistais, vaiko mokyklos vadovu, mokytojais, kitais specialistais teikiančiais specialiąją psichologinę, socialinę, pedagoginę pagalbą (Panevėžio apygardos teismo 2019 m. spalio 15 d. nutartis civilinėje byloje). Nors CK 3.180 str. 1 d. nėra detalizuojamas galimo piktnaudžiavimo tėvų valdžia būdai, tačiau atsižvelgiant į abstraktų teisės normos pobūdį, manytina, kad piktnaudžiavimu tėvų valdžia laikomi visi įmanomi būdai, kaip pvz.: reikalingos medicininės pagalbos nesuteikimas, laisvės apribojimas, vaiko garbės ir orumo žeminimas, nepriežiūra, nesirūpinimas ugdymu, tinkamų buitinių sąlygų nesudarymas, vaiko teisės nuolat ir tiesiogiai bendrauti su abiem tėvais pažeidimas. Taigi, piktnaudžiavimas tėvų valdžia pasireiškia tėvų pareigų vaikams nevykdymu arba netinkamu vykdymu.

Paveldėjimo teisės srityje teismų praktikoje galime rasti bylų, kuriose asmenys yra kaltinami piktnaudžiavimu teise, nes nepagrįstai delsia įregistruoti nuosavybės teises į paveldėjimą, taip pažeisdami kitų asmenų teises ir teisėtus interesus. Tinkamas to pavyzdys galėtų būti byla, kurioje teismas įpareigojo atsakovą per nustatytą terminą įteisinti priimtą palikimą. Šioje byloje teismas nustatė, kad atsakovas piktybiškai vengia įregistruoti savo nuosavybės teises jau 12 metų, taip pažeisdamas ieškovės interesus, kuri dėl tokio delsimo negali susitvarkyti savo paveldėto turto dalies. Taigi, remdamasis CK 1.137 str. pažymėjo, kad draudžiama įgyvendinti civilines teises tokiu būdu, kuris be teisinio pagrindo pažeistų ar varžytų kitų asmenų teises ar teisėtus interesus. Taigi, konstatavo, kad nors įstatyme ir nėra tiesiogiai numatyto įpareigojimo įteisinti priimtą palikimą, tačiau atsižvelgiant į paminėtas aplinkybes, darytina išvada: pirmosios instancijos teismas pagrįstai įpareigojo atsakovą įregistruoti nuosavybės teises (Klaipėdos apygardos teismo 2019 m. gegužės 16 d. nutartis civilinėje byloje).

Kitas pavyzdys galėtų būti byla, kurioje tiek pirmosios, tiek apeliacinės instancijos teismas konstatavo, kad neteisėtai, piktnaudžiaudama savo teise atsisakyti palikimo, atsakovė atsisako palikimo ir taip pažeidžia kitų asmenų interesus, t. y. kreditorės interesus,

kuri negali nukreipti išieškojimo į atsakovės paveldėtą turtą, kuris perėjo trečiojo asmens nuosavybėn. Apeliacinės instancijos teismas iš dalies sutiko su atsakovės argumentu, kad paveldėjimo teisinius santykius reglamentuojančios teisės normos suponuoja, kad asmuo negali būti įpareigotas priimti palikimą. Kasacinio teismo praktikoje yra pripažįstama, kad veiksnus asmuo turimą paveldėjimo teisę įgyvendina savo nuožiūra, t. y. gali arba priimti palikimą arba jo atsisakyti (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. birželio 27 d. nutartis civilinėje byloje). Taigi, atsižvelgdamas į tai, teismas pažymėjo, kad, remiantis CK 1.5 str. 1 d., 1.137 str. 3 d., nepriimdama palikimo, atsakovė nepažeidė paveldėjimo teisinius santykius reglamentuojančių teisės normų, tačiau tai savaime nereiškia, kad, naudodamasi šia savo teise, atsakovė nepažeidė kitų asmenų teisių ir teisėtų interesų (Klaipėdos apygardos teismo 2019 m. spalio 10 d. nutartis civilinėje byloje).

Prievolės yra dar viena sritis, kurioje galime susidurti su piktnaudžiavimu teise. Pvz., vienoje iš bylų, atsakovas teigė, kad ieškovės piktnaudžiavimas teise pasireiškė tuo, jog ji nesikreipė į kitus subjektus, kurie teikė prievolių užtikrinimo priemones ir nereikalavo pirmiausia iš jų įvykdyti prievolę, o skolininkui, t. y. atsakovui, tapus nemokiam, nukreipė reikalavimą į laiduotoją. Nors šioje byloje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pripažino, kad atsakovas neįrodė, kad ieškovė pažeidė draudimą piktnaudžiauti teise, tačiau nurodė aplinkybes ir kriterijus, kuriais remdamasis, padarė tokią išvadą. Kasacinis teismas išaiškino, kad sprendžiant, ar asmuo įgyvendindamas savo subjektyvias teises, nepažeidė kitų asmenų teisių ir teisėtų interesų yra nustatoma analizuojant kaip analogiškoje situacijoje elgtųsi rūpestingas, sąžiningas ir protingas žmogus. Kitaip tariant, teismas byloje analizavo: 1) ar asmuo veikė sąžiningai; 2) ar naudodamasis savo teise nepažeidė kitų asmenų teisių; 3) ar, siekdamas savo tikslų, nepažeidė teisingumo, protingumo bei sąžiningumo principų; 4) ar asmuo veikė nepažeisdamas rūpestingo, sąžiningo ir protingo asmens elgesio standarto; 5) ar pats asmuo, kurio interesai galimai pažeisti, veikė sąžiningai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. sausio 3 d. nutartis civilinėje byloje).

Apibendrinant tai, kas paminėta, galime pagrįstai teigti, kad Lietuvos teisinėje sistemoje draudimas piktnaudžiauti teise yra sutinkamas ne tik sprendžiant ginčus, kilusius iš nuosavybės teisės ar netinkamo naudojimosi procesinėmis teisėmis, tačiau gali pasireikšti visose civilinės teisės reguliuojamose srityse.

3. SANKCIJŲ TAIKYMAS DRAUDIMO PIKTNAUDŽIAUTI KONTEKSTE

Piktnaudžiavimas teise, Lietuvos civilinėje teisėje nėra toleruojamas. Kaip nurodyta CK 1.137 str. 3 d., asmenims, pažeidusiems draudimą piktnaudžiauti teise, gali būti taikomos minėtame straipsnyje išskiriamos sankcijos: atsisakymas ginti subjektinę teisę, kuria buvo piktnaudžiuojama arba civilinės atsakomybės taikymas. Kadangi šiame darbe buvo kalbama ir apie piktnaudžiavimą civilinėmis procesinėmis priemonėmis, taip pat paminėtina, kad už piktnaudžiavimą procesinėmis teisėmis gali būti taikoma ir CPK 95 str. 2 d. numatyta pinigine bausme. Atkreiptinas dėmesys, kad draudimas piktnaudžiauti teise, kaip atskiras institutas, taikomas tik išimtiniais atvejais. Taigi, viena yra deklaruoti, jog už atitinkamą elgesį bus taikomos tam tikros sankcijos, kita – realus jų pritaikymas ir efektyvumas teismų praktikoje.

3.1. Civilinės atsakomybės taikymas

Žalos padarymas piktnaudžiaujant teise yra pagrindas taikyti civilinę atsakomybę. Taigi, asmuo, kuriam buvo padaryta žala piktnaudžiaujant teise, turi teisę reikalauti žalos atlyginimo. Teismų praktikoje yra išaiškinta, jog žalos padarymas piktnaudžiaujant teise yra deliktas, kurio pagrindu kyla deliktinė civilinė atsakomybė (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. sausio 6 d. nutartis civilinėje byloje). Asmens teisės, kurią įgyvendinant padaryta žala, pobūdis neturi reikšmės. Tai gali būti tiek materialinė, tiek ir procesinė subjekcinė teisė. Žala padaryta pažeidus draudimą piktnaudžiauti teise turi būti atlyginama vadovaujantis CK normomis, reglamentuojančias deliktinę civilinę atsakomybę.

Prašymas atlyginti nuostolius gali būti išnagrinėtas su civiline byla, jei asmuo jį pareiškia iki bylos išnagrinėjimo iš esmės arba atskiroje civilinėje byloje. Civilinei atsakomybei taikyti paprastai turi egzistuoti keturios sąlygos: 1) neteisėti veiksmai; 2) kaltė; 3) žala; ir 4) priežastinis ryšys tarp neteisėtų veiksmų ir atsiradusios žalos. Reiktų pažymėti, kad skirtingai nei taikant civilinę deliktinę atsakomybę už neteisėtus veiksmus, t. y. teisinių pareigų pažeidimą, sprendžiant bylas, kuriose prašoma atlyginti žalą, kilusią iš piktnaudžiavimo teise, civilinės atsakomybės pagrindas yra ne atlikti veiksmai, kuriuos draudžia įstatymas, o veiksmai, atlikti naudojantis teise. Pagrindinės deliktinės civilinės atsakomybės taisyklės yra suformuluotos CK 6.263 str. 1 d. Minėtame straipsnyje įtvirtinta rūpestingumo pareiga, t. y. pareiga laikytis tokio elgesio taisyklių, kad savo veiksmais nepadarytum žalos kitam asmeniui. Atkreiptinas dėmesys, kad ši pareiga siejasi su CK

1.137 str. 3 d. įtvirtinta nuostata, kad draudžiama įgyvendinti civilines teises tokiu būdu ar priemonėmis, kurios sukeltų žalą kitiems asmenims.

Neteisėti veiksmai yra būtina ir pirminė civilinės atsakomybės sąlyga. Neįrodžius, kad asmuo akivaizdžiai piktnaudžiauja teise, nėra pagrindo spręsti ir dėl kitų sąlygų, būtinų civilinei atsakomybei taikyti, egzistavimo. Pvz., vienoje iš 2019 metais Lietuvos apeliacinio teismo nagrinėtų bylų buvo sprendžiamas klausimas dėl pirmosios instancijos teismo sprendimo, kuriuo teismas, nenustatęs atsakovų neteisėtų veiksmų – piktnaudžiavimo turimomis teisėmis, atsisakė tenkinti ieškinį dėl žalos iš atsakovų priteisimo. Nagrinėjamu atveju Apeliacinis teismas, vadovaudamasis kasacinio teismo praktika nurodė, kad vertinant, ar naudojimasis įstatymų suteikta teise kreiptis teisminės gynybos, gali būti pripažįstamas neteisėta veika CK 6.246 str. aspektu, esminę reikšmę turi kreipimosi teisminės gynybos aplinkybės ir tik tokia apimtimi, kiek tai yra reikšminga konstatuojant, ar nėra aiškiai išreikšto piktnaudžiavimo teise, atidumo ir rūpestingumo imperatyvų sąmoningo nepaisymo (Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. lapkričio 26 d. nutartis civilinėje byloje). Šiuos imperatyvus pažeidžiančiais veiksmais galima būtų pripažinti tokius veiksmus, kurie atsižvelgiant į asmens teisinį statusą ir kitas aplinkybes, suponuotų, kad atidus ir protingas žmogus analogiškoje situacijoje elgtųsi priešingai. Kyla klausimas, o kas, jei piktnaudžiavimas nėra toks akivaizdus ir aiškus?

Atkreiptinas dėmesys, kad vien tai, jog nėra akivaizdžiai išreikšto piktnaudžiavimo teise, dar nereiškia, kad jis negali pasireikšti ne tokia matoma forma. Lietuvos teismų praktikoje galime pastebėti ne vieną atvejį, kai piktnaudžiavimas teise konstatuojamas ne iškart, o tik po keleto ar keliolikos atvejų, kai jau iš tiesų nebeįmanoma asmens veiksmų pateisinti niekaip kitaip, kaip tik piktnaudžiavimu. Paminėtina, kad tam tikrais atvejais, įstatymas, turint tam teisėtą pagrindą, suteikia teisę daryti žalą. Pvz., asmenims nėra draudžiama kreipiantis į teismą prašyti taikyti reikalavimo užtikrinimo priemonės. Šių teisių įgyvendinimas, pagrįstai ar nepagrįstai sukelia ekonomiškai, finansiškai ar kitaip nenaudingas pasekmes kitam ginčo santykių dalyviui. Šios pasekmės taip pat gali būti įvertintos kaip žala (išlaidos bylinėjantis, laiko sąnaudos, pajamų praradimas ir pan.), tačiau tokie veiksmai nėra laikomi neteisėtais, bet tik tol, kol neperžengiamos tam tikros ribos. Jei suvaržymai pernelyg dideli, palygimus su siekiamu tikslu, tai gali būti pagrindas išvadai, kad asmuo piktnaudžiavo teise prašydamas reikalavimo užtikrinimo priemonių taikymo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. sausio 6 d. nutartis civilinėje byloje).

Delikto atveju yra šiek tiek paprasčiau įrodyti neteisėtus asmens veiksmus. Asmuo arba pažeidė imperatyvią įstatymo normą, arba ne. Piktnaudžiavimo teise atveju nėra taip paprasta įrodyti, kad asmuo piktnaudžiauja teise, ypač jei piktnaudžiavimas pasireiškia ne

taip akivaizdžiai, nes iš pirmo žvilgsnio elgesys atrodo kaip teisėtas naudojimasis teise. Kaip nurodyta teismų praktikoje, vien tai, kad ankstesnėje byloje priešingos šalies reikalavimas buvo atmestas, dar nereiškia, kad asmuo piktnaudžiavo jam priklausančia teise. Žinoma, jei ankstesnėje byloje teismas nustato asmens piktnaudžiavimą, tai gali palengvinti įrodinėjimą.

Apibendrinant tai, kas paminėta galime daryti išvadą, jog taikant civilinę atsakomybę už piktnaudžiavimą teisėmis, yra vadovaujamosi jau suformuluotomis civilinės atsakomybės taisyklėmis. Esminę reikšmę, vertinant, ar yra pagrindas deliktinei civilinei atsakomybei kilti, turi neteisėti veiksmai, kurie pasireiškia akivaizdžiu piktnaudžiavimu teise, sąmoningu atidumo, rūpestingumo imperatyvų nepaisymu, teisingumo, protingumo, sąžiningumo principų pažeidimu ir žalos kitiems asmenims sukėlimu. Atsižvelgiant į tai, galime daryti išvadą, kad numatyti kriterijai yra pakankamai abstraktūs, kas viena vertus, suponuoja apie universalų jų pobūdį, kita vertus – neapibrėžtumą, nes paliekama daug vietos interpretacijai. Viena vertus, šie kriterijai suformuluoti tikslingai, kadangi neįmanoma tiksliai apibrėžti visų piktnaudžiavimo teise atvejų, nes piktnaudžiavimas teise pasireiškia iš esmės visose teisės srityse, kita vertus, tai apsunkina šalių padėtį įrodinėjimo procese. Taigi, pagrįstai galime daryti išvadą, kad civilinės atsakomybės kaip sankcijos taikymas už draudimo piktnaudžiauti teise pažeidimą šiuo metu yra pakankamai komplikotas, keliantis ne vieną klausimą, todėl ne taip dažnai sutinkamas ir ne toks efektyvus kaip pvz., atsisakymas ginti subjektinę teisę.

3.2. Teismo atsisakymas ginti piktnaudžiavusio teise asmens subjektinę teisę

Asmens, kurio teisės ir laisvės pažeidžiamos, teisė kreiptis į teismą yra Konstitucijos garantuojama absoliuti teisė, kurią privalo užtikrinti ir garantuoti valstybė. Teismų praktikoje yra ne kartą pasisakyta, kad, nors asmens teisė kreiptis į teismą teisminės gynybos yra fundamentali ir pamatinė, tai nereiškia, kad asmuo gali šią teisę realizuoti bet kaip – nesilaikydamas teisės aktuose nustatytos jos įgyvendinimo tvarkos ir sąlygų (pvz., Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. lapkričio 28 d. nutartis civilinėje byloje). Tai reiškia, kad įstatymas draudžia savo teises į teisminę gynybą realizuoti nesąžiningai, siekiant piktavališkų tikslų, išliejant neapykantą ar nepagarbą tam tikriems subjektams. Jei asmuo vis dėlto veikia priešingai teisės aktuose ar CPK 2 str. numatytiems tikslams, teismas, remdamasis šia aplinkybe, gali atsisakyti ginti asmens teisę, kuria piktnaudžiaujama.

Kaip ir minėta, asmuo gali piktnaudžiauti iš esmės bet kuria civiline materialine ar procesine teise. Aktualioje teismų praktikoje pvz., sutinkami atvejai, kuomet ieškovas

teismui pateikia nenagrinėtiną ieškinį, siekdamas pradėti teisinių pasekmių nesukeliantį bylinėjimąsi. Vienoje iš tokio pobūdžio bylų Apeliacinis teismas pažymėjo, kad veikti sąžiningai, protingai ir teisingai asmenys turi ne tik vykdydami pareigas, bet ir įgyvendindami savo teises. Taip pat, papildomai nurodė: „*Apeliantas, kurį nuo pat ieškinio pateikimo teismui dienos atstovavo profesionalus teisininkas – advokatas, turėjo suprasti, kad pateikdamas tokį ieškinį ir inicijuodamas civilinės bylos iškelimą, jis taip pat prisiima ir galimus neigiamus padarinius <...>*“ (Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. lapkričio 12 d. nutartis civilinėje byloje). Štai kitoje byloje teismas, tiesiogiai remdamasis CK 1.137 str. 3 d., konstatavo, kad ieškovės prašymas sustabdyti vykdomąją bylą yra atmestinas. Argumentuodamas tokį savo sprendimą nurodė, kad ieškovė ieškinį ir prašymą dėl laikinųjų apsaugos priemonių grindžia nepagrįsta teisės normų argumentacija, spekuliuoja tariamu teisių pažeidimu, pažymėjo, kad akivaizdu, jog ieškovė piktnaudžiauja civiliniu procesu bei ieškinį pareiškė galimai vieninteliu tikslu – pritaikytomis apsaugos priemonėmis užvilkti išieškojimo procesą, nes įkeistas turtas iki šiol nėra išvaržytas dėl ieškovės jau ne vienerius metus reguliariai ir sistemingai reiškiamų ieškinių, skundų, teikiamų prašymų dėl vykdomosios bylos sustabdymo (Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. spalio 25 d. nutartis civilinėje byloje). Iš šio pavyzdžio galime išskirti dar vieną svarbų aspektą – tai pasikartojantys veiksmai. Netinkamas teisių įgyvendinimas, pasireiškiantis ne vieną kartą ar ne vienerius metus iš eilės, gali suponuoti tik apie sąmoningą veikimą prieš greitą ir efektyvų bylos išnagrinėjimą t. y. akivaizdų piktnaudžiavimą teise.

Tęsiant pradėtą mintį, galima paminėti dar vieną bylų kategoriją, kuriose ieškovai sistemingai reiškia įvairius ieškinius, skundžia įvairių institucijų pareigūnų, darbuotojų veiksmus, niekinančiai apibūdina tiek teismus, tiek byloje dalyvaujančius asmenis (pvz., Kauno apygardos teismo 2019 m. kovo 14 d. nutartis civilinėje byloje). Teismų praktikoje galima išskirti ir atvejus, kuomet teismas konstatuoja, kad asmuo, nekeisdamas savo elgesio ir teikdamas tapataus turinio procesinius dokumentus, kuriuose naudojamos įžeidžiančios formuluotės valstybės ir jos institucijų atžvilgiu, akivaizdžiai piktnaudžiauja kreipimosi į teismą teise, turėdamas vienintelį tikslą – užgaulioti valstybę ir jos institucijas (Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. gruodžio 12 d. nutartis civilinėje byloje). Tokio pobūdžio bylose teismai dažniausiai remiasi Lietuvos apeliacinio teismo nuosekliai formuojama praktika analogiškose bylose ir vertina asmens elgesį kaip aiškų ir sąmoningą piktnaudžiavimą teise, eliminuojantį ieškinio trūkumų šalinimo instituto taikymo galimybę. Atkreiptinas dėmesys, kad tokio pobūdžio bylose pabrėžiamas asmens sistemingas piktybinis veikimas, neatsižvelgiant į ankstesnėse to paties asmens inicijuotose bylose pateiktus išaiškinimus dėl procesiniam dokumentui keliamo turinio. Atkreiptinas taip pat

dėmesys, kad teismai linkę pirmiausia taikyti trūkumų šalinimo institutą, tačiau šaliai piktybiškai ir toliau neištaisius trūkumų, atsisakoma ginti asmens teisę. Iš dalies pritarina tokiai teismo formuojamai praktikai, kadangi pateikus vos kelis nepagrįstus ieškinius ar skundus, šalims yra neužkertamas kelias tiek ginti savo pažeistas teises, tiek naudotis apeliacijos teise, tačiau teismų praktikoje yra ne vienas atvejis, kuomet šalys tuo sąmoningai naudojasi apkraudamos teismus vis naujais nepagrįstais ieškiniiais, skundais ir prašymais. Taigi, manytina, kad teismai turėtų aktyviau remtis draudimu piktnaudžiauti kaip atskira teisine konstrukcija. Taip pat, stengtis identifikuoti piktnaudžiavimą kuo anksčiau, ne po keliasdešimt pateiktų bylų bei išnaudoti įstatyme numatytas priemones asmenų, kurie piktybiškai naudojasi, jiems suteiktomis teisėmis, atžvilgiu.

Žinoma, negalima vienareikšmiškai teigti, kad teismai sunkiai atpažįsta piktnaudžiavimą. Geras piktnaudžiavimo teise identifikavimo pavyzdys šiame kontekste galėtų būti byla, kurioje teismas, atsižvelgdamas į šalies elgesį proceso metu konstatavo, kad asmuo elgiasi nesąžiningai. Nagrinėjamu atveju, ieškovas, grįsdamas savo reikalavimą dėl skolos priteisimo, teismui pateikė tik sutrumpintą, nukirptą vekselio dalį be jame esančių pastabų ir parašų. Atsakovams pateikus visą vekselį, ieškovas patikslino ieškinį, tačiau teigė, kad tai pačiai sumai buvo pasirašyti du vekseliai. Teismas tokius ieškovo veiksmus įvertino kaip neatitinkančius įstatyme įtvirtinto, į teismą besikreipiančio asmens įgyvendinant civilines teises ir vykdant pareigas, standarto, kuris įgalintų teismą ginti tokio asmens, pažeistas teises, nes toks elgesys gali būti vertinamas tik kaip piktnaudžiavimas subjektine teise (Kauno apygardos teismo 2018 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje).

Apibendrinant paminėta, kad atsisakymas ginti piktnaudžiavusio asmens teisę kaip priemonė, padedanti kovoti su draudimo piktnaudžiauti teise principo pažeidimais, yra taikoma dažniau nei civilinė atsakomybė. Kaip ir taikant civilinę atsakomybę, taip ir atsisakant ginti asmens pažeistą teisę, pirmiausia byloje turi būti nustatytas aiškiai nepagrįstas subjektinės teisės įgyvendinimas, kurį ne visais atvejais yra lengva nustatyti. Vien ieškinių, skundo atmetimas ar sąlyginai nemažas pateiktų skundų skaičius nesudaro pagrindo vienareikšmiškai konstatuoti piktnaudžiavimo fakto. Kasacinio teismo praktikoje yra išaiškinta, kad CK 1.137 str. 3 d. teismui nustatyta teisė, bet ne pareiga atsisakyti asmens subjektinę teisę, taigi kiekvienu konkrečiu atveju spręsti – ginti ar ne asmens, piktnaudžiaujančio savo teise interesus, yra teismo prerogatyva (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. gruodžio 14 d. nutartis civilinėje byloje). Taigi, esminis vaidmuo tenka teismui, kuriam yra suteikiama pakankamai plati diskrecija spręsti, kuriose situacijose yra teisinga atsisakyti piktnaudžiavusio teise asmens teises, o kuriose vis dėlto teisingumas dominuoja teisėtumo atžvilgiu.

IŠVADOS

1. Nepaisant reikšmingo Prancūzijos teismų ir žymių XIX – XX amžiaus mokslininkų indėlio formuojant piktnaudžiavimo teise koncepciją, šiandien draudimo piktnaudžiauti teise principas prasmę įgauna kiekvienos iš valstybių nacionalinės teisės kontekste, atsižvelgiant į savitus ir unikalius kiekvienos valstybės teisinės sistemos ypatumus.
2. Lyginant skirtingose valstybėse suformuluotą draudimo piktnaudžiauti teise sampratą, buvo pastebėta, kad dominuoja bendra idėja – subjektinės teisės turi ribas, kurias apibrėžia kitų visuomenės narių interesai. Reiktų pažymėti, kad greta bendrų požymių, galima išskirti ir esminius skirtumus:
 - Skiriasi įtvirtinimas teisinėje sistemoje. Vienose valstybėse principas įtvirtintas įstatyminiu lygmeniu, kitose išplaukia iš teismų praktikoje naudojamos argumentacijos.
 - Ne visose teisinėse sistemose principas suvokiamas plačiai. Jis gali būti taikomas tik konkrečiam teisiniam santykiui.
 - Atitinkamai nuo to priklauso ir principo taikymo apimtis. Valstybėse, kuriose draudimas piktnaudžiauti teise suvokiamas plačiai ir yra įtvirtintas šalia bendrųjų teisės normų, jį galima pritaikyti platesniame teisinių santykių kontekste ir atvirkščiai, jei jis suvokiamas siaurai.
 - Valstybėse, kuriose principas suprantamas ir taikomas siaurai, vyrauja subjektyvus vertinimo kriterijus – vertinamas asmens motyvas. Jei principas suprantamas plačiai, naudojami objektyvūs vertinimo kriterijai, kurie orientuojasi į teisių turėtojo elgesį. Atkreiptinas dėmesys, kad yra valstybių, kuriose derinamas tiek subjektyvus, tiek objektyvus kriterijai.
3. Analizuoti Lietuvos teismų praktikos pavyzdžiai aiškiai suponuoja, kad didžiausia problema yra nenuosekli draudimo piktnaudžiauti teise taikymo praktika. Atkreiptinas dėmesys, kad tai gali turėti įtakos ne tik teismų darbo kokybei, bet ir neužtikrinti teisėtų lūkesčių principo. Daugelis bylų, susijusių su piktnaudžiavimu teise nepasiekia Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, o žemesnių instancijų teismai savo sprendimuose tarsi vengia gilesnės analizės. Dažniausiai principas taikomas kartu su bendraisiais teisės principais, o asmens veiksmai vertinami sąžiningumo principo kontekste. Reiktų pažymėti, kad ryšys tarp šių principų yra akivaizdus, tačiau nesąžiningi veiksmai yra tik netinkamo elgesio išraiška, o piktnaudžiavimas teise yra žymiai platesnė sąvoka. Taigi, toks principo taikymas iš esmės paneigia

draudimo piktnaudžiauti teise kaip atskiro teisės instituto egzistavimą. Atsižvelgiant į tai, siūlytina, plėtojant teisinę mintį, daugiau dėmesio skirti atskirų piktnaudžiavimo teise teorijos klausimų aptarimui. Tai padėtų išgryninti ne tik teisės doktrinos poziciją draudimo piktnaudžiauti teise taikymo aspektu, bet ir padėtų pagrindus nuosekliai principo taikymo praktikai.

4. Apžvelgus draudimo piktnaudžiauti teise pažeidimo padarinius civilinėje teisėje, buvo pastebėta, kad dažniau yra taikomas atsisakymas ginti pažeistą teisę. Manytina, jog tai lemia:
 - didesnis piktnaudžiavimo procesinėmis teisėmis mastas;
 - teismams ne visais atvejais pavyksta identifikuoti piktnaudžiavimo teise atvejus;
 - civilinės atsakomybės taikymas yra sudėtingesnis įrodinėjimo prasme (pvz., tais atvejais kai piktnaudžiavimas nėra akivaizdžiai išreikštas).
5. Remiantis atlikta analize, konstatuotina, kad draudimas piktnaudžiauti teise yra ypač aktualus šiandieniniame teisiniame kontekste. Manytina, kad šiuolaikinėje visuomenėje, kurioje daugiausia kalbama apie teises, bet pamirštama apie pareigas, žmonės vis dažniau piktnaudžiauja teise. Atsižvelgiant į tai, peršasi išvada, kad teisinės atsakomybės priemonių neefektyvumas nėra vienintelė priežastis, lemianti vis didesnę bylų skaičių teismuose. Ne vienerius metus besitęsiantis bylinėjimasis yra naudingas ir advokatams. Dalis jų tam tikrais atvejais naudojami žemu žmonių teisiniu raštingumu, skatindami bylinėtis, o ne siekti kompromisų kitomis priemonėmis. Taigi, sisteminis ir sistemingas teisinis švietimas yra būtina šių dienų teisės aktualija, kaip ir esamų teisinių priemonių tobulinimas.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

I. Teisės aktai

Lietuvos Respublikos teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). *Valstybės žinios*, 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 74-2262.
3. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, 36-1340.

Užsienio valstybių teisės aktai

1. Nyderlandų civilinis kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.dutchcivillaw.com/civilcodegeneral.htm> [žiūrėta 2021 m. vasario 2 d.].
2. Prancūzijos civilinis kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.legifrance.gouv.fr/codes/id/LEGITEXT000006070721/> [žiūrėta 2021 m. vasario 2 d.].
3. Vokietijos Federacinės Respublikos civilinis kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/ [žiūrėta 2021 m. vasario 10 d.].
4. Šveicarijos civilinis kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://fedlex.data.admin.ch/filestore/fedlex.data.admin.ch/eli/cc/24/233_245_233/20210101/en/pdf-a/fedlex-data-admin-ch-eli-cc-24-233_245_233-20210101-en-pdf-a.pdf [žiūrėta 2021 m. vasario 10 d.].
5. Kanados Kvebeko provincijos civilinis kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.legisquebec.gouv.qc.ca/en/showdoc/cs/CCQ-1991> [žiūrėta 2021 m. vasario 5 d.].
6. Belgijos civilinis kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.droitbelge.be/codes.asp#civ> [žiūrėta 2021 m. vasario 28 d.].
7. Ispanijos civilinis kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=5a8ad42e4> [žiūrėta 2021 m. vasario 28 d.].
8. Rusijos Federacijos civilinis kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.wto.org/english/thewto_e/acc_e/rus_e/WTACCRUS58_LEG_360.pdf [žiūrėta 2021 m. kovo 15 d.].

II. Specialioji literatūra

9. Anderson, D. (2006). Abuse of rights. *ALBA conference*, p.1-10 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://adminlaw.org.uk/wp-content/uploads/David-Anderson-QC-July-20061.pdf> [žiūrėta 2021 m. vasario 20 d.].
10. Anderson, D. (2006). Abuse of rights. *ALBA conference*, p.1-10 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://adminlaw.org.uk/wp-content/uploads/David-Anderson-QC-July-20061.pdf> [žiūrėta 2021 m. vasario 20 d.].
11. Baublys, L. et al. (2012). Teisės teorijos įvadas. Vilnius: Leidykla Mes.
12. Bolgar, V. (1975). Abuse of rights in France, Germany, and Switzerland: A Survey of Recent Chapter in Legal doctrine. *Louisiana Law Review*, 35, p.1115-1121 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://core.ac.uk/download/pdf/235280524.pdf> [žiūrėta 2021 m. vasario 10 d.].
13. Brazdeikis, A. (2010). Reikalavimas atlyginti nuostolius dėl piktnaudžiavimo civiliniu procesu. *Teisė*, 75, p. 126-142. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.lituanistika.lt/content/25894> [žiūrėta 2021 m. kovo 24 d.].
14. Brazdeikis, A. (2011). *Piktnaudžiavimas procesinėmis teisėmis*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S), Vilniaus universitetas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
15. Brunner, CH.J.H. (1977). Abuse of Rights in Dutch Law. *Louisiana Law Review*, 37, p. 729-745 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: "Abuse of Rights in Dutch Law" by Chris J. H. Brunner (lsu.edu) [žiūrėta 2021 m. kovo 25 d.].
16. Byers, M. (2002). Abuse of rights: An Old Principle, A New Age. *McGill Law Journal*, 47, p. 389-431 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://lawjournal.mcgill.ca/wp-content/uploads/pdf/7097031-47.2.Byers.pdf> [žiūrėta 2021 m. vasario 11 d.].
17. Cueto-Rua, J. (1975). Abuse of rights. *Louisiana Law Review*, 35, p. 965-1013. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://digitalcommons.law.lsu.edu/lalrev/vol35/iss5/3/> [žiūrėta 2021 m. vasario 12 d.].
18. Drazdauskas, S. (2008). *Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S), Vilniaus universitetas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
19. Dussault, R. (1961). De l'abus des droits. *Les Cahiers de droit*, 4 (3), p. 114–125. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: De l'abus des droits – Les Cahiers de droit – Érudit (erudit.org) [žiūrėta 2021 m. sausio 20 d.].

20. Herman, S. (1977). Classical Social Theories and the Doctrine of "Abuse of Right". *Louisiana Law Review*, 37, 3, p. 747-760 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: "Classical Social Theories and the Doctrine of "Abuse of Right" by Shael Herman (lsu.edu) [žiūrėta 2021 m. vasario 2 d.].
21. Kovačević-Kuštrimović, R. (1997). Le domaine de l'application du principe de l'interdiction de l'abus de droit. *The scientific journal FACTA UNIVERSITATIS Series Law and Politics*, 1, p.41-55 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://facta.junis.ni.ac.rs/lap/lap97/lap97-04.pdf> [žiūrėta 2021 m. vasario 2 d.].
22. Mayrand, A. (1974). Abuse of Rights in France and Quebec. *Louisiana Law Review*, 34, p. 993-1016 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: "Abuse of Rights in France and Quebec" by Albert Mayrand (lsu.edu) [žiūrėta 2021 m. kovo 25 d.].
23. Mikelėnas, V. (1996a). Piktnaudžiavimas teise: samprata ir įstatymų taikymo problemos. *Justitia*, 1, p. 9-10.
24. Mikelėnas, V. (1996b). Piktnaudžiavimas teise: samprata ir įstatymų taikymo problemos. *Justitia*, 2, p. 12-13.
25. Mikelėnas, V. et al. (2001). Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia.
26. Mingam, Ch., Duval, A. (1998). L'abus de droit, état du droit positif. *Revue juridique de l'Ouest*, 4, p. 543-570 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: L'abus de droit, état du droit positif - Persée (persee.fr) [žiūrėta 2021 m. vasario 2 d.].
27. Mizaras, V. (2004). Civilinių teisių įgyvendinimas ir gynimas. Bendroji dalis. Vilnius: Justitia.
28. Moysse, P.-E. (2012). L'abus de droit : l'anténorme – Partie 1. *McGill Law Journal / Revue de droit de McGill*, 57 (4), p. 859–920. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: L'abus de droit : l'anténorme — Partie 1 – McGill Law Journal / Revue de droit de McGill – Érudit (erudit.org) [žiūrėta 2021 m. vasario 28 d.].
29. Page, H. (1962). *Traité élémentaire de Droit Civil Belge*. Pirmas tomas. Bruxelles: Etablissements Emile Bruylant.
30. Perillo, J. M. (1995). Abuse of rights: A Pervasive Legal Concept. *Pacific Law Journal*, 27, p. 37-97 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: "Abuse of Rights: A Pervasive Legal Concept" by Joseph Perillo (fordham.edu) [žiūrėta 2021 n. sausio 28 d.].
31. Robilant, A. D. (2010). Abuse of rights: the Continental Drug and the Common Law. *Hastings Law Journal*, 3, p. 687-748 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: "Abuse of

- Rights: The Continental Drug and the Common Law" by Anna di Robilant (uchastings.edu) [žiūrėta 2021 m. vasario 14 d.].
32. Štarienė, L. (2010). Teisė į teisingą teismą pagal Europos žmogaus teisių konvenciją. Vilnius: Registrų centras.
33. Tullio, L. (2015). La valeur de la théorie de l'« abus de droit ». Revue juridique de l'Ouest, 4, p. 7-49 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: La valeur de la théorie de l'« abus de droit » - Persée (persee.fr) [žiūrėta 2021 m. sausio 28 d.].
34. Vaišvila, A. (2004). Teisės teorija. Vilnius: Justitia.

III. Teismų praktika

35. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. gruodžio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-670/2005.
36. Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2005 m. balandžio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-224/2005.
37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. sausio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-58/2009.
38. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. liepos 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-346/2012.
39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. spalio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-486/2013.
40. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. vasario 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-52-313/2015.
41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-256-915/2016.
42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gruodžio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-492-706/2016.
43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. sausio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-15-916/2018.
44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. spalio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-355-701/2018.
45. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. spalio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-282-403/2019.
46. Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. kovo 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-548-370/2018.

47. Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. kovo 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-96-464/2018.
48. Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. birželio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-502-381/2018.
49. Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. liepos 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-949-302/2018.
50. Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. rugpjūčio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1046-464/2018.
51. Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. spalio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1435-196/2018.
52. Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. lapkričio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1505-464/2018.
53. Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. gruodžio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1829-407/2018.
54. Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. liepos 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-407-241/2019.
55. Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1597-798/2019.
56. Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. lapkričio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-550-585/2019.
57. Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. lapkričio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1231-516/2019.
58. Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. gruodžio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1286-516/2019.
59. Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. vasario 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-80-330/2020.
60. Kauno apygardos teismo 2018 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-337-480/2018.
61. Klaipėdos apygardos teismo 2018 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-150-524/2018.
62. Šiaulių apygardos teismo 2018 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-98-569/2018.
63. Kauno apygardos teismo 2018 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-491-658/2018.

64. Kauno apygardos teismo 2019 m. kovo 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-612-254/2019.
65. Panevėžio apygardos teismo 2019 m. kovo 21 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. e2A-282-425/2019.
66. Klaipėdos apygardos teismo 2019 m. gegužės 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-469-826/2019.
67. Vilniaus apygardos teismo 2019 m. birželio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-998-340/2019.
68. Panevėžio apygardos teismo 2019 m. birželio 13 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. e2A-398-280/2019.
69. Vilniaus apygardos teismo 2019 m. liepos 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-1169-560/2019.
70. Šiaulių apygardos teismo 2019 m. liepos 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-467-267/2019.
71. Klaipėdos apygardos teismo 2019 m. rugpjūčio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-650-826/2019.
72. Kauno apygardos teismo 2019 m. rugsėjo 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-1337-480/2019.
73. Klaipėdos apygardos teismo 2019 m. spalio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-1038-253/2019.
74. Panevėžio apygardos teismo 2019 m. spalio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-677-544/2019.
75. Vilniaus apygardos teismo 2019 m. lapkričio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-1836-933/2019.
76. Vilniaus apygardos teismo 2019 m. gruodžio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-1974-910/2019.
77. Panevėžio apygardos teismo 2019 m. gruodžio 23 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. e2A-525-212/2019.
78. Kauno apygardos teismo 2020 m. vasario 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1282-324/2020.
79. Kauno apygardos teismo 2020 m. vasario 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-187-230/2020.

IV. Kiti šaltiniai

80. International Institute for the Unification of Private Law (2004). UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. Rome [interaktyvus]. Prieiga per internetą: Microsoft Word - 00-Cover-2004.doc (unidroit.org) [žiūrėta 2021 m. vasario 12 d.].
81. Aiškinamasis raštas dėl civilinio kodekso projekto Nr. P-1877 ir įstatymo projekto Nr. P-1878 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: P-1877 Kodekso projekto Nr.P-1877 ir įstatymo projekto Nr.P-1878 AIŠKINAMASIS RAŠTAS (Irs.lt) [žiūrėta 2021 m. vasario 12 d.].
82. Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso I-III dalių projekto [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.147584?jfwid=bnp209lqw> [žiūrėta 2021 m. vasario 12 d.].
83. UNIDROIT International Institute for the Unification of Private Law (2003). Draft provision on abuse of rights. Study L – Doc. 88 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: Doc 88.PDF (unidroit.org) [žiūrėta 2021 m. vasario 12 d.].
84. UNIDROIT International Institute for the Unification of Private Law (2003). Report. Study L – Misc. 25 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: Misc25 no addresses.PDF (unidroit.org) [žiūrėta 2021 m. vasario 12 d.].

SANTRAUKA

Draudimo piktnaudžiauti teise samprata ir šio draudimo pažeidimo pasekmės civilinėje teisėje

Eglė Bakšytė

Draudimas piktnaudžiauti teise – vienas pagrindinių principų, padedančių užtikrinti tinkamą subjektinių teisių įgyvendinimą. Universalus šio principo pobūdis lemia, kad galime jį rasti beveik kiekvienos pasaulio valstybės teisinėje sistemoje. Iš pirmo žvilgsnio suprantamas ir aiškus draudimas, įpareigojantis kiekvieną visuomenės narį naudotis teisėmis atsakingai ir pagrįstai, neperžengiant subjektinės teisės įgyvendinimo ribų, kelia vis daugiau naujų klausimų, į kuriuos rasti vienareikšmišką atsakymą, tikriausiai, neįmanoma.

Siekiant tinkamai išanalizuoti ir pateikti draudimo piktnaudžiauti teise turinį Lietuvos teisinėje sistemoje, šiame darbe buvo tiriama piktnaudžiavimo teise teorijos kilmė ir jos įsitvirtinimas kontinentinės ir bendrosios teisės tradicijos valstybių teisinėse sistemose. Nagrinėjamas santykis su bendraisiais sąžiningumo, protingumo ir teisingumo principais bei deliktu. Neapsiribojant vien teoriniais aspektais, siekiant išryškinti plačias piktnaudžiavimo teise pasireiškimo galimybes, ypatumus civiliniuose ginčiuose, taikomų sankcijų efektyvumą, apžvelgiama 2018-2020 metų Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Lietuvos apeliacinio teismo ir apygardos teismuose suformuota draudimo piktnaudžiauti teise taikymo praktika.

Atlikus išsamią draudimo piktnaudžiauti teise principo analizę teoriniame bei praktiniame lygmenyje, buvo prieita išvados, kad didžiausia problema – nenuosekli draudimo piktnaudžiauti teise taikymo praktika teismuose yra susijusi su principo mokslinės analizės stoka ir tuo, kad teismai vengia gilesnės piktnaudžiavimo teise analizės. Atsižvelgus į piktnaudžiavimo teise mastą, manytina, kad vien teisinių sankcijų griežtinimas ir tobulinimas nepadės, todėl būtų galima atlikti tolesnius tyrimus, kurie padėtų išsiaiškinti, kokį teigiamą poveikį gali turėti teisinio raštingumo lygio kėlimas visuomenėje, siekiant užkirsti kelią piktnaudžiavimui teise.

SUMMARY

Concept of Prohibition of Abuse of Rights and the Consequences of a Violation of This Prohibition in Civil Law

Eglė Bakšytė

The prohibition of abuse of rights is one of the basic principles that help to ensure the proper exercise of individual rights. The universal nature of this principle means that we can find it in the legal system of almost every state in the world. At first sight, a comprehensible and clear prohibition, which obliges every member of society to exercise rights responsibly and reasonably, within the limits of the exercise of individual law, raises more and more new questions to which an unequivocal answer can probably be found.

In order to properly analyze and present the content of the prohibition of abuse of rights in the Lithuanian legal system, this work investigated the origin of the theory of abuse of rights and its establishment in the legal systems of continental and common law traditions. The relationship with the general principles of fairness, reasonableness, justice and tort is examined. Beyond the purely theoretical aspects, in order to highlight the wide range of opportunities for abuse of rights, peculiarities in civil disputes, the effectiveness of sanctions, the practice of applying the prohibition of abuse of rights formed between 2018-2020 in the Supreme Court, Lithuanian Court of Appeal and regional courts.

After a thorough analysis of the principle of prohibition of abuse of rights at the theoretical and practical level, it was concluded that the biggest problem - inconsistent application of the prohibition of abuse of rights in courts is related to the lack of scientific analysis regarding the principle and the courts avoiding in-depth analysis of abuse of rights. Given the extent of abuse of rights, it is believed that the tightening and improvement of legal sanctions alone will not help. Therefore, further research could be done to determine the positive effects, raised by higher level of legal literacy in society, can have in order to prevent abuse of rights.